

Denk **Wijzer**

Thema: Ons Europa

De Europese dilemma's van de ChristenUnie

Het partijpolitieke landschap na de uitbreiding

Politiek met een vaderland

Van isolationisme naar 'Bush-doctrine'

4
JAARGANG 1

STUDIEBLAD VAN HET WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT
EN DE BESTUURDERSVERENIGINGEN VAN DE CHRISTENUNIE

DenkWijzer
studieblad van de ChristenUnie
jaargang 1, nummer 4, december 2001

Oplage: 3100
ISSN-nummer: 1568-5845

DenkWijzer is een publicatie van het wetenschappelijk instituut (de mr. G. Groen van Prinsterer stichting) en de bestuurdersverenigingen van de ChristenUnie.

DenkWijzer wordt toegezonden aan alle donateurs van het wetenschappelijk instituut, aan alle bestuurders van de ChristenUnie en aan overige geïnteresseerden.

U kunt abonnee worden van *DenkWijzer* voor € 13,50 per jaar (jongeren tot en met 25 jaar betalen slechts € 9,-). Voor een klein bedrag extra bent u echter al donateur van het wetenschappelijk instituut (€ 25,- per jaar, jongeren € 13,50). U krijgt daarvoor naast vijf nummers van *DenkWijzer* ook ongeveer vijf boekjes/boeken en informatie over congressen, activiteiten e.d..

DenkWijzer verschijnt op de eerste zaterdag van februari, april, juni, oktober en december
**Deadline kopij volgende nummer:
2 januari 2001**

Redactie:

J.P. de Vries (hoofdredacteur), Kars Veling, Arie Slob, Tineke Huizinga, Roel Kuiper, Rienk Janssens, Marco Boers en Erik van Dijk (eindredacteur).

Vormgeving:

Douglas Design, www.douglasdesign.nl

Druk:

Drukkerij de Bunschoter b.v., Bunschoten
Tel.: 033-2997999, info@bunschoter.nl

Uitgave, redactie en administratie:

Mr. G. Groen van Prinsterer stichting
Wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie
Postbus 439 • 3800 AK AMERSFOORT
Tel.: 033 - 422 69 60
Fax: 033 - 422 69 68
Email: denkwijzer@christenunie.nl
of wi@christenunie.nl
<http://wi.christenunie.nl>

DenkWijzer verwelkomt bijdragen van lezers. Wilt u voor afspraken over vorm en inhoud van te voren contact met ons opnemen?

Copyright ChristenUnie 2001

Overname van artikelen en/of illustraties uitsluitend na toestemming van de redactie.

Het braafste jongetje van de klas

Door J.P. de Vries, hoofdredacteur

Ons land laat zich graag voorstaan op zijn Europese gezindheid. Behoren we niet tot de zes grondleggers? Hebben wij niet altijd aangedrongen op verdieping van de integratie en waren we niet graag bereid bevoegdheden over te dragen aan supranationale organen? Partijen die op de rem trapt en wezen op de waarde van de nationale identiteit, werden wat meewarig aangekeken.

In werkelijkheid was het idealisme minder dan het leek. Als groot exportland had ons land groot belang bij open grenzen. Het door Mansholt opgezette gemeenschappelijke landbouwbeleid leverde ons land veel meer op dan wij aan de EU moesten betalen. Toen daar tien jaar geleden een eind aan kwam, werd 'geen cent te veel' het Nederlandse motto. Alsof het niet redelijk is dat Nederland, een van de welvarendste EU-landen met een gezonde staatshuishouding en nauwelijks werkloosheid en bovendien grote inkomsten uit aardgas in de bodem, netto bijdraagt. De ijver om ook uit Europese kassen te putten heeft zelfs de ESF-affaire tot gevolg gehad. Wegens onregelmatigheden in de besteding moet Nederland meer terugbetalen dan ooit aan een lidstaat is opgelegd. Onderzoeker Koning heeft weliswaar verklaard dat hem van grootschalig misbruik niet gebleken is, maar vanwege het woord 'grootschalig' en zijn constatering van gebrekkige administratie is deze conclusie minder vertrouwenwekkend dan ze op het eerste gezicht overkomt. Onze regering kan zich beter ervoor inzetten dat de structuurfondsen enkel in echte probleemregio's besteed worden.

In de verwerking en naleving van Europese regelgeving is ons land veel traager - mede door ons gecompliceerde wetgevingsproces - dan een 'Euroseptisch' land als Engeland. En wie herinnert zich niet, hoe onder het eerste kabinet-Kok bleek dat ons land had verzuimd veel nationale regelgeving in Brussel te mel-

den voor toetsing op eerlijke concurrentie, zodat zelfs de rechtsgeldigheid ter discussie kwam.

Wie samenwerkt in een Europa met open grenzen op grond van gemeenschappelijke waarden, zou zich er ook voor moeten hoeden zich in zijn strafwetgeving van de andere landen te vervreemden. Ons land doet dat wel met euthanasie en drugsbeleid. Het komt daarmee in problemen, nu wordt gewerkt aan een gemeenschappelijke aanpak van de criminaliteit. Zoals iemand die gezocht wordt door justitie in Maastricht en gearresteerd wordt in Groningen, onmiddellijk op transport gaat naar Limburg, zo zou dat ook op Europese schaal moeten bij verdenking van misdrijven waarop minstens een jaar gevangenisstraf staat. Nu gelden daarvoor nog langdurige uitleveringsprocedures, waarbij de gevangene veel mogelijkheden van verzet heeft.

Bovendien is uitlevering alleen mogelijk als de daad in beide landen strafbaar is. Ons land komt nu in de knel vanwege zijn tolerantie tegen euthanasie plegende artsen en koffieshophouders en maakt dus bezwaar tegen een Europees-geldig arrestatiebevel.

Toegegeven: de harmonisatie van het strafrecht moet zorgvuldig bekeken worden. Maar onze conclusie uit dit alles is: Wie een goede partner wil zijn in een landengemeenschap, mag best voor zijn nationale identiteit opkomen, maar als die enkel bestaat uit materieel gewin en tolerantie jegens schending van universele normen, is dat tamelijk beschamend.

*'De vreze des
HEREN is het begin der
wijsheid en het
kennen van de
Hoogheilige is
verstand'*

(Spreuken 9 vers 10)

Ons Europa

Door Erik van Dijk, eindredacteur

"Straks hebben we de euro in onze portemonnee. Het zal ons geld zijn. De euro is echter veel meer dan een munt, het is een symbool van Europese integratie in elke betekenis van het woord. (...) De munt heeft grenzen overschreden en barrières weggenomen voor mensen die samen werken, handelen en leven. (...) Met hun munt werken de eurolanden samen aan het behoud van waarden als vrijheid, democratie en mensenrechten. (...) De realisatie van burgers dat ze zich thuis voelen in Europa zal een van de belangrijke effecten van de euro zijn voor 300 miljoen Europeanen."

Europese Centrale Bank-president Wim Duisenberg in Frankfurt op 30 augustus j.l.

WegWijzer bij het thema

*Studie door dr. R. Kuiper en
mr. drs. B. Anker over de Europese
dilemma's van de ChristenUnie*

4

*Interview met de Finse
Europarlementariër Eija-Riitta
Korhola en Tweede Kamerlid
Eimert van Middelkoop over
Europese integratie*

8

*Twee studies door de Eurofractie
over het partijpolitieke landschap
en de positie van de Raad van
Ministers na de uitbreiding*

12

*Studie door mr. drs. B. Anker over
de gecompliceerde relatie
tussen de VS en Europa*

18

*Studie door ir. M.K. Knevel over het
rechtvaardigheidsgehalte van een
afgeslankte Unie*

20

*Laatste politieke bijdrage van
dr. A. J. Verbrugh: politiek met een
vaderland*

22

*Studie lokale politiek door
drs. F.J.P. van Dijk over Europa en
de lokale overheden*

32

*Verder aandacht voor Europa in
de rubrieken WordWijzer en
WebWijzer*

Kijk voor een complete inhoudsopgave
op de achterkant (p. 40)

Ons geld. Ons Europa. Voor één keer ontsteeg Wim Duisenberg zijn normaal zo sobere uitstraling en nuchtere woordenschat. Centrale bankiers worden niet geacht emoties te tonen, laat staan zich te verliezen in dromen. Als het over hun vak gaat, denken en praten ze in cijfers en statistieken. Maar de president van de Europese Centrale Bank maakte, zoals hij zelf zei, een uitzondering op deze regel bij de presentatie van de euro en de campagne die het Europese publiek klaar moet stomen voor de komst van de Europese munten en bankbiljetten. Voor één keer glimde Duisenberg van trots en enthousiasme en sprak hij hoogdravende woorden.

Niet iedereen is zo enthousiast over Europa. De gemiddelde burger in Europa is over het algemeen tamelijk onverschillig of zelfs sceptisch (pas twee maanden voor de introductie van de euro zagen de Europeanen eindelijk iets meer voordelen dan nadelen in de nieuwe gemeenschappelijke munt).

Hoewel het hen wel zorgen baart dat er zo'n kloof gaapt tussen Europa en haar burgers, gaat de politieke elite intussen wel gewoon door met de Europese integratie. Naast de verdieping van de integratie met de gemeenschappelijke munt is er in deze tijd vooral aandacht voor de verbreding van de Europese integratie: de EU koerst aan op uitbreiding met 6 tot 10 landen binnen een paar jaar (zie kaartje op p. 10). Hoewel er nog veel vragen en problemen zijn, wil men in ieder geval kandidaat-lidstaten als Polen, Tsjechië en Slovenië er al bij hebben bij de

verkiezingen voor het Europese Parlement in juni 2004.

De Europese integratie stelt de christelijke politiek voor een aantal dilemma's. In het eerste artikel zetten twee medewerkers van het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie er een aantal op een rij en doen aanzetten tot een partijbrede discussie. Ook twee medewerkers van de Eurofractie (de fractie van SGP en ChristenUnie in het Europees Parlement) doen een duits in het discussiezakje. Zij richten zich in hun studies vooral op de toekomstige positie van de politieke partijen (inclusief hun eigen fractie) en die van de ministers in Europa.

In het interview laten zowel een christelijke Europarlementariër uit Finland als een doorgewinterde christelijke nationale parlementariër uit Nederland hun licht schijnen op Europa, o.a. op de rol van de christelijke politiek in het Europa van vandaag en morgen.

Naast enkele andere studies over Europa en de gebruikelijke rubrieken, treft u in dit extra dikke nummer ook een uitgebreide studie aan van de hand van dr. A.J. Verbrugh. Ook zijn artikel gaat deels over Europa, maar het is meer dan dat: het is zijn laatste politieke statement, zijn visie op waar het in de huidige politieke wereld in wezen om draait.

De redactie wenst u een paar boeiende leestuurtoesjes toe!

De Europese dilemma's van de

Door Roel Kuiper en Benjamin Anker, beiden werkzaam bij het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie

De komende jaren zal de bezinning op de toekomst van Europa een nieuwe fase ingaan. Dat komt niet alleen door de invoering van de Euro - die ongetwijfeld nieuwe integrerende effecten zal hebben - of door het debat over de uitbreiding van Europa, maar vooral door de breed in Europa levende wens en behoefte nieuwe politieke visies voor Europa te formuleren. Europese leiders als Joschka Fischer, Lionel Jospin en Tony Blair hebben al pogingen gedaan nieuwe concepten voor Europa aan te dragen. Het ene na het andere rapport over de toekomst van Europa verschijnt. Het is de hoogste tijd om als ChristenUnie ook een traject van diepere bezinning over Europa in te gaan.

Het is begrijpelijk en niet meer dan vanzelfsprekend dat er voortgaande bezinning is op aard en toekomst van deze groeiende Europese bestuurslaag. De Europese Unie kampt al sinds jaar en dag met een aantal erkende problemen: het gebrek aan belangstelling van de zijde van de burger, gebrekkige democratische legitimatie, gebrek aan openbaarheid rondom de Europese besluitvorming, het hinken op zowel de nationale als de communautaire gedachte, de politieke betekenis van het Europese parlement, enzovoort. Gegeven het feit dat alle lidstaten met de Europese Unie verder willen, zou het van groot belang zijn als op z'n minst op een aantal van deze problemen een (begin van een) antwoord zou komen.

De vragen en dilemma's met betrekking tot de Europese politiek leven natuurlijk ook binnen de ChristenUnie. In dit artikel willen we proberen enkele van deze vragen te benoemen. Niet meer en niet minder. Het gaat ons erom de bezinning in de ChristenUnie te voeden door de keuzen die zich onvermijdelijk zullen aandienen onder de aandacht te brengen. Aan die keuzen zitten consequenties vast en die zullen we ook onder ogen moeten zien. We beogen hiermee een open discussie mogelijk te maken. Het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie zal over enige tijd dieper op de vragen en dilemma's ingaan in een aparte publicatie. De volgende thema's geven aan waar de discussie in ieder geval over zou moeten gaan.

Europa als Overheid

Cruciaal voor de benadering van de Europese Unie als politiek lichaam is de vraag of we hier principieel met een overheid te maken hebben in de zin van Romeinen 13:1. Is het zo dat boven de drie bestuurslagen die we kennen (gemeente, provincie en Rijk) er nu een vierde bestuurslaag bestaat, die we moeten eerbiedigen als onze overheid? Men kan deze vraag relativeren door te

wijzen op het feit dat Europa slechts op deelgebieden iets te zeggen heeft en bovendien een onafhankelijke regering ontbeert. Er is slechts in gebrekkige zin sprake van Europese soevereiniteit. Men kan de vraag ook anders benaderen en wijzen op het dwingende karakter van Europese regels, waaraan de burger zich heeft te onderwerpen. De nationale overheden hebben immers een deel van hun autonomie overgegeven aan communautaire instellingen, welke daarmee gezag over alle Europese burgers uitoefenen. Er zijn Europese instituties met Europese bevoegdheden zoals de Europese Commissie, de Europese Centrale Bank en het Europees Hof van Justitie. Hoewel nog in gebrekkige vorm is er, zo bezien, wel sprake van een Europese overheid.

De kwestie is van principieel belang voor de christelijke politiek. Indien Europa overheid is dan zullen we haar moeten eerbiedigen op precies dezelfde wijze als we onze andere overheden eerbiedigen. Maar er is meer aan de orde. Als Europa overheid is in de principiële zin waarover we hier spreken, dan mogen we haar ook aan criteria binden die christelijke politiek aan overheidsopdrachten stelt. Dan moet ze haar werkzaamheden zien als dienst aan God en zich inzetten voor de publieke gerechtigheid. Omdat alle macht kan corrumperen moet iedere overheid, dus ook de Europese, gecontroleerd worden en daarvoor zijn parlementaire mechanismen en politieke openbaarheid onmisbaar. Met andere woorden: de principiële aanvaarding van Europa als overheid heeft verreikende consequenties. De visie op de (politieke) rol van het Europees parlement en op de openbaarheid van Europese besluitvorming hangt er mee samen. Europese besluitvorming moet dan niet meer plaatsvinden in de beslotenheid van allerlei Europese ministerraden met een verantwoording achteraf in nationale parlementen. Er moet een politieke discussie over Europees beleid plaatsvinden met de Europese Commissie in het Europees Parlement.

Roel Kuiper

Benjamin Anker

ChristenUnie

Een principiële benadering van Europa vanuit onze christelijke overheidsvisie legt direct al de meest fundamentele keuzen bloot die er te maken zijn met betrekking tot de Europese politiek. Dat is geen wonder, want deze overheidsvisie ligt in het hart van de christelijke politiek. Tot dusver is er echter met betrekking tot Europa door ChristenUnie en SGP een andere afweging gemaakt. Er is uitgesproken dat de EU bestaat uit met elkaar samenwerkende zelfstandige staten. Dit impliceert dat de nationale overheid in deze optiek van hoger orde blijft dan de Europese. De soevereiniteit (het onafhankelijk gezag) berust bij nationale overheden en niet bij Europa. De vanzelfsprekende consequentie voor de Europese besluitvorming is dat deze zoveel mogelijk intergouvernementeel moet plaatsvinden, dat wil zeggen: door de Raden van Ministers. Het politieke tekort van Europa (gebrek aan democratische controle en gebrek aan openbaarheid) moet worden opgelost binnen de bestaande kaders. De verantwoording van Europees beleid is in deze visie primair een nationale zaak. De vraag is echter of een visie die Europese politiek wil inbedden in nationale kaders wel toekomst heeft. Een algehele inkadering is nu al niet mogelijk. We hinken met onze visie dan ook op twee gedachten.

De vormgeving van Europa

Hoewel een aantal mensen uit de achterban van ChristenUnie en SGP de Europese politieke realiteit het liefst zou willen terugdraaien, is renationalisatie geen reële optie. De Europese Unie zal geleidelijk aan verder groeien, al gaat het misschien met horten en stoten. De uitbreiding van de Unie naar Oost-Europa staat op het programma en ook de verdere vormgeving van de inter-

ne besluitvormingsprocedures. De Unie is belangrijk voor de stabiliteit op het Europese continent. De uitbreiding naar het oosten legt een zekere hypotheek op de institutionele hervormingen. De toename van het aantal lidstaten van 15 naar 25 of meer (zie kaartje op p. 10) zal betekenen dat de besluitvorming in ministerraden niet meer op de bestaande wijze kan verlopen. Besluitvorming met unanimiteit zal dan immers onder zware druk komen te staan. Ook kunnen niet alle lidstaten meer vertegenwoordigd zijn in de Europese Commissie. Het Europees Parlement wordt vergroot en ook daar zullen procedures moeten worden aangepast. Er zullen dus hervormingen nodig zijn en deels zijn deze al in gang gezet.

Dwars door deze discussie loopt de discussie over de toekomstige politieke vormgeving van Europa. Dat Europa een volledig geïntegreerde politieke unie zal worden is onwaarschijnlijk. Toch lijkt een verdere federalisering op de lange termijn in het verschiet te liggen. Nationale staten kunnen binnen een Europese (con)federatie bestuurlijke zelfstandigheid houden, maar hebben te maken met een Europese bestuurslaag die op het gebied van economie, veiligheid en buitenlands beleid een eigen bevoegdheid heeft. Duitsland, dat intern ook een federale structuur kent, is voorstander van een dergelijk model.

Hier dient echter een pas op de plaats te worden gemaakt. In de discussie over de toekomst van Europa duiken de termen federalisme en confederalisme telkens op. Om misverstanden omtrent deze concepten te voorkomen, enkele opmerkingen over de betekenis en implicaties van deze concepten.

In het verleden zijn confederale staatsstructuren altijd een tussenvorm geweest naar een federaal stelsel (bv. de VS), en zij bestaan in pure vorm dan ook nergens. In een confederaal model worden de bevoegdheden van de confederale overheid door de overheden van de nationale staten vastgesteld. De confederale overheid heeft uit dan ook geen eigen grondwet: zij bestaat immers geheel bij de gratie van de nationale staten en heeft geen onafhankelijke, originele bevoegdheid. Europese confederalisten zijn voor het principe van meerderheidsbeslissing op nationaal vlak, maar zij zijn geen voorstander van deze besluitvormingsprocedure op Europees niveau. Op Europees niveau willen zij het unanimitieitsbeginsel handhaven. Het onvoorwaardelijk toepassen van meerderheidsbesluitvorming op Europees niveau houdt in deze visie niet genoeg rekening met de culturele bepaaldheid van een volk en leidt op de lange termijn tot ongenoegen en weerstand bij de burger. Het grote nadeel van zo'n stelsel is immers dat besluitvorming erg onzeker is nu elke nationale staat een maatregel kan tegenhouden. Op deze wijze kan samenwerking op belangrijke beleidsterreinen als de interne markt, milieu en landbouw worden gefrustreerd op grond van allerlei politieke overwegingen, ook als die niet veel met het onderwerp in kwestie te maken hebben. In de Europese context kan dit van bijzonder belang zijn, nu een uitbreiding met 12 landen al op de agenda staat en verdere uitbreiding in de toekomst niet mag worden uitgesloten.

Een federaal model daarentegen impliceert meerderheidsbeslissing op het niveau van de federale overheid. De burger kiest zowel de statelijke als de federale overheid, welke gescheiden bevoegdheden hebben. Hoe deze scheiding er precies uitziet, is vastgelegd in de constitutie van de federatie. Het begrip federatie zegt derhalve niets over de mate waarin bevoegdheden zijn overgeheveld van statelijk naar federaal niveau. Zo is België een federale staat waarin 7 staatsrechtelijke entiteiten (3 Gewesten, 3 Gemeenschappen en de Rijksoverheid) juridisch volstrekt gelijkwaardig zijn en allen exclusieve en autonome bevoegdheden uitoefenen. De gewesten in België en de Länder in Duitsland spelen dan ook een veel belangrijker staatsrechtelijke rol in het landsbestuur dan bijvoorbeeld de provincies in Nederland. Bovendien is

het in een federale structuur eenvoudiger te zien waar de bevoegdheid van de federale regering ophoudt en die van de statelijke overheid begint: het staat duidelijk in de federale grondwet. Indien bevoegdheden echter constitutioneel aan de federale overheid zijn toegekend, is er, in tegenstelling tot in het confederale model, geen weg meer terug voor de statelijke overheden.

Geen enkele staatsrechtelijke kwalificatie doet op dit moment recht aan het eigen karakter van de Unie, al was het alleen maar omdat de Europese Unie geen eenheidsstaat is en het ook niet snel zal worden. Daartegen hebben de meeste Europese staten op dit moment ook onoverkomelijke bezwaren, Frankrijk en Engeland voorop. Het is bekend dat een aantal staten in de Europese periferie - Spanje, Engeland, de Scandinavische landen - niet verder wil gaan dan intergouvernementele samenwerking. Dit zijn landen die geopolitiek altijd een isolacionistische positie hebben gekoesterd: zij zijn dan ook voorstander van een zuiver confederalistische ontwikkeling binnen Europa. Voor Nederland geldt dat niet. Nederland is een open land met tal van verbindingen in Noord-West-Europa. Nederland behoort niet voor niets tot de *founding fathers* van de Unie. Aandringen op een Europees model dat niet verder gaat dan intergouvernementele samenwerking past niet goed bij de positie die Nederland van oudsher heeft ingenomen. Nederland is altijd coöperatief geweest in het besef dat het zich door samenwerking kon versterken. Tegelijkertijd staat de Nederlandse overheid ook geen algehele federalisering voor.

Eigenlijk zijn er op deze tussenweg twee opties. De ene optie wijst de weg van nadere alliantie met een beperkt aantal staten binnen de EU met gelijklopende belangen. Op deze manier kan Nederland de eigen belangen binnen de EU beter verdedigen en hoeft het vooralsnog niet verder te gaan dan het intergouvernementele model. De Benelux is al zo'n blok binnen de EU, maar de Benelux legt te weinig gewicht in de schaal. Dit model van regionale blokvorming is door dr. A.J. Verbrugh herhaaldelijk naar voren gebracht en hij dacht daarbij aan versterking met Engeland en Scandinavië. Het probleem blijft echter dat deze landen zich isolationistisch opstellen en minder belang hebben bij specifieke samenwerking met Nederland.

De andere optie is akkoord te gaan met een zeer lichte vorm van federalisering. Dit zou kunnen neerkomen op een formalisering van de huidige Europese bestuurspraktijk. Deze stap maakt het wel noodzakelijk te definiëren welke bevoegdheden nationaal behartigd worden en welke op Europees niveau. Nederland zou zich dan in deze discussie aan de zijde scharen van Duitsland. Steun aan een Europese confederatie zou de stap impliceren van de erkenning van een Europese soevereiniteitsaanspraak. Zover is Nederland tot dusver niet gegaan.

Nederland blijft dus een beetje in een spagaatpositie als het gaat om de finaliteitsdiscussie. De ChristenUnie heeft zich ook op dit punt nog niet uitgesproken.

Europees beleid

In het debat over toekomstvisies voor Europa mag de vormgeving van Europees beleid niet onbreken. Immers, voor de burgers van de Unie komt het op de inhoud van het beleid aan: besluitvormingsprocessen en de institutionele structuur zijn slechts relevant voor zover zij bijdragen aan het tot stand brengen, implementeren en toepassen van goed beleid. In het kader van het streven naar publieke gerechtigheid zou de eerste zorg van een christelijke politieke partij dan ook moeten zijn of het beleid van de Europese overheid de publieke gerechtigheid bevordert. Een christelijke partij wil immers de boodschap van het Evangelie een plaats doen vinden in beleid, de burger ten goede. De vraag doet zich dan voor: welk beleid kan goed op Europees niveau worden vormgegeven en wat beter op nationaal niveau?

Bij die afweging spelen zowel ideële als praktische factoren een rol. Niet elk beleidsterrein kan immers in het vat van publieke gerechtigheid of goed rentmeesterschap gegoten worden, en het is ook niet nuttig daartoe een geforceerde poging te wagen. Enige voorzichtigheid is daarom geboden. Een uitgangspunt kan zijn om besluitvorming te propageren op dat niveau waar het bevorderen van publieke gerechtigheid en goed rentmeesterschap het meeste effect heeft. Besluiten dienen zo dicht mogelijk bij de burgers genomen te worden, en alleen als het effectiever is wordt de besluitvorming op Europees niveau geregeld. Dit subsidiariteitsbeginsel is overigens ook neergelegd in het kernprogramma van de ChristenUnie. Op grond hiervan zal op Europees niveau een beleid worden nagestreeft waarin op het gebied van bijvoorbeeld mensenrechten, ontwikkelingssamenwerking, misdaad en criminaliteit, vluchtelingen, landbouw en milieubescherming een aantal minimum-eisen wordt gesteld aan de lidstaten die deze idealen zo dicht mogelijk benadert. Publieke gerechtigheid en goed rentmeesterschap houden niet op bij de Nederlandse of Spaanse grens, zeker niet nu de mogelijkheid reëel aanwezig is internationaal invloed uit te oefenen. Maar zijn we bereid te accepteren dat op die gebieden Nederlandse bevoegdheden in grote mate over worden dragen? Of moeten we ons, in het kader van het nastreven van publieke gerechtigheid in een groter domein, niet blind staren op de notie van soevereiniteit?

Behalve de vraag welk beleid op welk niveau het best kan worden gemaakt, moeten we ook een visie formuleren op de beleidsterreinen die nu reeds op Europees niveau worden geregeld. Slechts enkele voorbeelden kunnen hier worden genoemd. Het Gemeenschappelijk landbouwbeleid, jarenlang een pronkstuk van het integratieproces, verkeert momenteel in een crisis. In het

recente verleden hebben de varkenspest, de BSE-crisis en het Europese non-vaccinatiebeleid ten aanzien van MKZ-crisis de kwetsbaarheid van de agrarische sector blootgelegd. In het vorige nummer van dit blad zijn een aantal van deze reeds problemen geanalyseerd. Deze problemen roepen op tot een christelijke bezinning over een Europees landbouwbeleid dat getuigt van goed rentmeesterschap.

Wat betreft de tweede pijler van de Europese samenwerking vraagt de ontwikkeling van een Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid onze aandacht. Vooralnog bestaat dit beleid meer uit retoriek dan uit concrete afspraken en daden. Het drama in voormalig Joegoslavië, waar de VS en de NAVO nodig waren omdat de EU zelf geen resultaten kon afdwingen, is daarvan een pijnlijke illustratie. De recente aanslagen in de VS geven tevens aan dat betere afstemming van het veiligheidsbeleid binnen de Unie wenselijk is. Dit betekent niet dat er een permanente Europese militaire macht moet komen, maar verdere coördinatie kan in gevallen gewenst zijn.

De beleidsontwikkeling in de derde pijler, die op het gebied van politie en justitie, hebben ook een grote stimulans gekregen na 11 september. De inspanningen op Europees niveau ter bestrijding van terrorisme zijn aanmerkelijk vergroot. Dit vindt zijn neerslag in het streven naar verdere harmonisering van het justitiebeleid in de Unie. Het dilemma dat zich hier voor doet, gaat over de wenselijkheid van een gezamenlijk opsporingsbeleid en de aarzeling wetgeving en handhavingsbeleid los te maken van het nationale niveau.

Nieuwe fase

De komst van de Euro per 1 januari 2002 zal de aanwezigheid van de Europese overheid voor een ieder tastbaarder maken. Met de uitbreiding van de Unie met een groot aantal landen en een Intergouvernementele Conferentie in het verschiet, lijken de ontwikkelingen zich nu in een hoger tempo te voltrekken. Terugkijkend op de laatste 30 jaar kan gesteld worden dat de ontwikkeling van beleid en de overheveling van bevoegdheden binnen de Europese Unie hebben zich hebben gekenmerkt door een niet te stuiten dynamiek. Vooral na de Verdragen van Maastricht (1992) en Amsterdam (1994) is de beleidsaanzuigende werking van 'Brussel' enorm toegenomen. De huidige snelle ontwikkelingen nopen de ChristenUnie tot een diepere bezinning over de Europese overheid, de vormgeving van Europa en het Europees beleid. De ChristenUnie mag zich niet afzijdig houden van het debat over de toekomst van Europa. Dit betekent niet dat er een blauwdruk moet worden gegeven over hoe de Unie er exact uit zou moeten zien, maar wel dat er een inhoudelijk debat moet worden voortgezet over de rol van christelijke idealen en politiek in het Europa van de toekomst.

Christen-politici over Europese integratie

Door Benjamin Anker

Ze komen uit twee totaal verschillende landen en zitten in twee totaal verschillende parlementen. Toch hebben ze minstens twee dingen gemeen: ze zijn christen en ze voelen zich betrokken bij Europa. Maar denken zij ook hetzelfde over de Europese integratie? Een boeiend gesprek met Eija-Riitta Korhola en Eimert van Middelkoop.

Hoe denkt u over de onverschilligheid van burgers, waar het Europa betreft?

Korhola: In Finland is die onverschilligheid wijd verbreid. Finse burgers ervaren vooral dat ze tot de Europese periferie behoren, met name waar het cultuur en taal betreft. We weten dat we nooit de kern van Europa zullen vormen, al was het alleen maar om linguïstische redenen. Onze taal is immers zo exotisch: het symboliseert op zich al een bepaalde afstand. We hebben dan ook niet het idee veel invloed te hebben op Europa, we zijn als het ware 'outsiders'. Finnen zouden zich in dit gedeelte van Europa (Brussel, red.) over het algemeen ook niet thuis voelen, waar dit voor bijvoorbeeld Nederlanders wel geldt. Sommigen beschouwen de Europese integratie wellicht ook als een bedreiging voor hun cultuur. Persoonlijk heb ik meer zorgen over de gevolgen van globalisering: ik vind de Coca Cola en McDonald's cultuur een groter bedreiging. De Europese cultuur is mijns inziens erg heterogeen en christelijk, en het is belangrijk deze cultuur uit te dragen. In het bijzonder voor christenen, en ik denk dat voor hen ook een taak is weggelegd. Ik vind het dan ook zorgelijk als actieve christenen een vijandige houding jegens Europa koesteren. Er kan dan een soort self-fulfilling prophecy in werking treden: door je te onthouden van activiteiten gebeurt juist datgene waar mensen bang voor zijn. Natuurlijk kan men in de Europese integratie bedreigingen ontwaren, maar passief aan de kant staan helpt dan sowieso niet. Europa is in dat opzicht echt een zendingsveld, waar we ons actief in op moeten stellen. Christus zei dat christenen aan hun liefde herkend zouden worden, en niet alleen aan hun kennis van de Bijbel. Dat geldt ook in dit kader.

Van Middelkoop: In een aantal opzichten is Europa af, wellicht heeft die onverschilligheid daar mee te maken. Het initiatief voor Europese integratie was aanvankelijk voor een belangrijk deel gelegen in het voorkomen van nog een gewapend conflict tussen Duitsland en

Frankrijk. Waar het de economische samenwerking betreft is ook voldaan aan het doel. Als wordt gekeken naar parameters als het inkomen per hoofd van de bevolking, dan is Europa wellicht niet zo welvarend als de VS, maar toch zeker geen achtergebleven gebied. Die vooruitgang geldt met name voor Mediterrane landen als Spanje, en Portugal, die een enorme progressie hebben doorgemaakt. Om die reden willen de landen in Oost en Midden Europa ook lid worden. In die zin heeft de Europese samenwerking reeds voldaan aan haar doelstelling. Tegelijkertijd is het ook voor politiek betrokken burgers niet eenvoudig om over de grens heen te denken. De institutionele structuur van de EU is nu eenmaal complex. Misschien dat de invoering van de Euro verandering in deze onverschilligheid zal brengen, maar ik vind dat niet gemakkelijk in te schatten. Bij mezelf kan ik wel een bepaalde omslag in mijn denken over Europa bespeuren. Op een gegeven moment realiseerde ik me dat ik mezelf Europeaan voelde. Dan kijk je ook niet meer op van het feit dat je naar Lissabon moet om te vergaderen, om maar een voorbeeld te noemen. Maar niet iedereen is natuurlijk in die positie. De Euro zou een bepaalde emotionele waarde kunnen krijgen voor de burger, waardoor een omslag zoals ik die heb meegeemaakt een feit kan worden.

De partijvorming in de Europese politiek staat nog in de kinderschoenen. Toch is het opvallend dat christenen, wat de fractiekeuze betreft, in het EP heel verschillende keuzes maken.

Korhola: Het innemen van een extreem standpunt leidt in de politiek vaak tot het tegenovergestelde resultaat. Ik heb bij mijn eigen partij in Finland gezien hoe zij zich isoleerde, waardoor haar argumenten contra-productief werden. Christen-politici moeten altijd de afweging maken: wil ik mijn christelijk profiel versterken en daarmee mijn achterban tevreden stellen, of wil ik werkelijk invloed uitoefenen? Dat is elke dag weer een gewetens-

Eija-Riitta Anneli Korhola

Geboren op 15 juni 1959 in Lahti, Finland

Na haar studie letteren aan de universiteit van Helsinki werkte ze als trainer, journalist en voorlichter. Ze schreef kranten-columnns en maakte radioprogramma's voor kerken in Helsinki en mini-documentaires voor tv.

Sinds enkele jaren zit Eija-Riitta Korhola namens de Suomen kristillisdemokraatit rp (de Finse Christendemocraten) in het Europees Parlement (EP), in de fractie van de Europese Volkspartij (Christendemocraten) en Europese Democraten. In het EP is zij lid van de commissie milieu-beheer, volksgezondheid en consumenten-beleid, de commissie buitenlandse zaken, mensenrechten, gemeenschappelijke veiligheid en defensiebeleid, plaatsvervangend lid van de tijdelijke commissie menselijke genetica en andere nieuwe technologieën in de moderne geneeskunde, en lid van de delegatie in de Gemengde Parlementaire Commissie EU-Letland (Letland is kandidaat-lid van de EU).

Eimert van Middelkoop

Geboren 14 februari 1949 in Berkel en Rodenrijs, Nederland

Na zijn studie aan de Erasmus Universiteit (Sociale Faculteit) was hij medewerker van de Tweede-Kamerfractie van het GPV. Sinds 1989 is hij lid van de Tweede-Kamerfractie, eerst van het GPV en inmiddels van de

ChristenUnie. In de Tweede Kamer is hij woordvoerder op – onder meer - Buitenlandse Zaken, Ontwikkelingssamenwerking, EU-zaken, Antilliaanse zaken en VROM. In 1996 was hij voorzitter van de tijdelijke commissie Klimaatverandering van de Tweede Kamer.

kwestie. Ik ben tot de conclusie gekomen dat de eerste optie er vaak toe leidt dat je uiteindelijk je doel, het laten doorwerken van christelijke idealen, niet bereikt. Ik begrijp daarom ook niet waarom jullie partij zich gevoegd heeft bij de kleine EDD-groep. Ook ik ben destijds uitgenodigd in die groep plaats te nemen. Toch denk ik dat het heel vestandig is geweest lid te worden van een grote groep, omdat we veel meer invloed hebben. Hoe goed jullie leden in het EP ook zijn, ze hebben geen enkele invloed. Ze hebben natuurlijk volop de gelegenheid om de 'juiste' mening te verkondigen, maar wat is daarvan het nut als je geen invloed hebt? Als ze niet erg pro-Europa zijn, is ook dat geen reden om niet in de EVP-ED groep plaats te nemen. Op dit moment hebben we Britse conservatieven in onze groep, die welhaast agressief tegen de integratie ageren. Kortom, er is een breed scala aan meningen binnen onze groep, alhoewel de meeste christelijke fracties pro-Europa zijn. Ik begrijp derhalve hun keus niet.

Van Middelkoop: Op nationaal niveau zien we ook dat christenen verschillende keuzes maken op grond van hun opvattingen over de staatsinrichting. Hetzelfde geldt op Europees niveau. De christen-democraten zijn van oudsher de meest pro-Europese groep in het EP, en daarmee verschilt zij wel wezenlijk van positie met de ChristenUnie. Het maken van een andere keuze is dan ook niet meer dan logisch. Het feit dat de Britse Conservatieven ook plaats hebben genomen in de EVP-ED groep, is ook voor een groot deel ingegeven door machtspolitieke overwegingen. Ik vind dat het maken van een andere keuze niet gedramatiseerd moet worden. Op dit moment is er veel samenwerking tussen onze fractie in het EP en de christen-democraten, waarschijnlijk meer dan op nationaal niveau. Dat kan in het EP ook makkelijker, nu er niet een echte regering tegenover staat. Maar het maken van een andere keus in dezen vind ik, gezien de verschillende houdingen jegens Europa in het algemeen, niet onlogisch.

Denkt u dat christenen een speciale taak of roeping hebben in Europa, een verantwoordelijkheid om op bepaalde gebieden extra actie te zijn?

Van Middelkoop: Alle burgers hebben mijns inziens een verantwoordelijkheid. Ik wil voorzichtig zijn met de stelling dat christenen een bijzondere taak hebben. Als ik naar mijn eigen drijfveren als politicus kijk, vind ik het heel belangrijk dat de overheid vrede waarborgt. Vrede is nodig om burgers in alle vrijheid de Heere te kunnen

Lidstaten

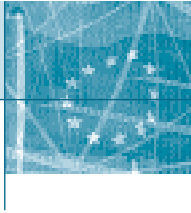
- 1 Duitsland
- 2 Oostenrijk
- 3 België
- 4 Denemarken
- 5 Spanje
- 6 Finland
- 7 Frankrijk
- 8 Griekenland
- 9 Ierland
- 10 Italië
- 11 Luxemburg
- 12 Nederland
- 13 Portugal
- 14 Verenigd Koninkrijk
- 15 Zweden

Kandidaat-landen

- a Bulgarije
- b Cyprus
- c Estland
- d Hongarije
- e Letland
- f Litouwen
- g Malta
- h Polen
- i Tsjechische Republiek
- j Roemenië
- k Slowakije
- l Slovenië
- m Turkije

laten dienen in de samenleving. Op dit gebied is er in Europa veel bereikt. We weten uit het verleden dat verschillen tussen mensen en staten kunnen escaleren tot regelrechte tegenstellingen. Het is onze taak om elke statelijke soevereiniteit relatief te stellen aan de wereld als geheel. Wij zijn immers allen 'van enen bloede', allemaal afstammelingen van Adam en Eva. Dat heeft zich ontwikkeld tot een grote diversiteit van volken. Daar is niets mis mee. Als er in de Bijbel wordt gesproken over een nieuwe hemel en een nieuwe aarde is er nog steeds sprake van verschillende volken. In de gebroken wereld waarin wij leven kan dit echter leiden tot verabsolutering, bijvoorbeeld in nationalisme. Het kan ook leiden tot samenballing van macht. Hier komt de notie van publieke gerechtigheid als zeer belangrijk naar voren. Sommige mensen zijn een groot voorstander van Europa op grond van machtsmotieven. Daar ben ik erg huiverig voor. Waarom moet Europa net zo machtig zijn als de VS, of nog machtiger? Christenen moeten in die zin maatschappijkritisch zijn.

Korhola: Ik denk dat christenen een taak hebben in Europa. Wellicht kan ik dit illustreren met een kort voorbeeld. Een van mijn vrienden, een zendeling die werkt in het Verre Oosten, is getrouwd met een vrouw wiens arm verlamd is. De lokale bevolking daar was zeer verrast te horen dat ze getrouwd waren nadat de verlamming was ingetreden. Zij leggen de link tussen de handicap en een bevelde Karma: de handicap betekende dat ze iets heel slachts had gedaan, en dat dit bevelde Karma haar man zou besmetten. In hun ogen zijn gehandicapten en armen eenvoudigweg gestraft voor iets in het verleden. Toen ik dit hoorde, realiseerde ik me dat het een hoeksteen van de westerse samenleving is mensen niet te veroordelen op grond van een handicap of andere ongelukkige omstandigheden. Dit is precies wat Christus ons geleerd heeft. Als christenen zouden we deze waarden actief moeten uitdragen, vooral nu ze niet meer vanzelfsprekend zijn. Het moet onze eerste prioriteit zijn deze christelijke visie op de mens en zijn waarde uit te dragen. Deze visie moet door ons beschermd worden, en dat behelst een heel praktische houding. Het kan bijvoorbeeld naar voren komen in ons economisch beleid, ons vreemdelingenrecht en in debatten over het klonen van mensen. Ik heb zelf in een commissie over klonen gezeten, en ik heb daarbij veel gehandicapte mensen ontmoet die werkelijk bang zijn voor het pre-natal elimineren van gehandicapt leven. We hebben in de wetenschap veel progressie geboekt, maar het is wel de verantwoordelijkheid van politici over de wenselijkheid van deze technieken na te denken. Deze ontwikkelingen moeten zeker geleid worden, alhoewel het in de eerste plaats een zaak van nationale overheden is. Zodra het echter de Interne Markt raakt, bijvoorbeeld als waar het de moge-

lijke handel in foetussen betreft, wordt de EU erg belangrijk. In dat opzicht is de economie gelukkig overal, en hebben we genoeg middelen om dergelijke ontwikkelingen volledig aan banden te leggen. En dat moeten we dan ook durven.

In Duitsland zijn er stemmen opgegaan voor het definiëren van een zogenaamde Kompetenz Katalog. Wat vindt u van de bevoegdhedenverdeling tussen nationale staten en de Europese overheid?

Van Middelkoop: Dat is een moeilijke vraag. De insteek van een *Kompetenz Katalog* is een typisch Duitse, nu zij voortkomt uit haar eigen federale structuur. Ik vind een *Kompetenz Katalog* meer relevant in een stadium waarin een structuur af is. Op dit moment zien we in Europa een renationalisatiebeweging, met name op het gebied van landbouw. Het lijkt me ook niet wenselijk om veel dingen nu al bindend te verdelen. Het is belangrijk dat landen bijvoorbeeld een eigen positie ten opzichte van Israël kunnen blijven formuleren. Zo'n *Katalog* lijkt me geschikter voor een federaal stelsel dat reeds in een ver stadium is, en de situatie is er gewoon niet rijp voor. Er is heel lang goed te leven met de ingewikkelde constructie die er nu ligt. Europa is altijd een cultuur van de beweeglijkheid geweest, en dat moet ook zo blijven.

Korhola: Ik ben van mening dat veel bevoegdheden op het nationale niveau moeten blijven, maar onderwerpen als milieu en de strijd tegen terrorisme kunnen het best op Europees niveau geregeld worden. Wat het buitenlands beleid van de Unie betreft, denk ik dat het nuttig is om eisen te stellen aan de landen waar we relaties mee onderhouden. De waarden die we in Europa koesteren moeten daarbij een belangrijke rol spelen. Op dit moment hebben we dit 'koppelingsbeleid' al met heel veel landen. Met betrekking tot China, Rusland en Indonesië is dit echter niet het geval. Ik vind dit onwenselijk, omdat mensenrechten en democratische waarden echt heel belangrijk zijn. Economische belangen spelen echter ook een rol, en in het geval van Rusland zijn we bijvoorbeeld te veel afhankelijk van hun energiebronnen. Zodoende kunnen we niet te veel eisen stellen, en dat is bijzonder triest.

Binnen enkele jaren zal de Unie worden uitgebreid met een aantal Oost-Europese landen. Ziet u daar nieuwe dilemma's?

Korhola: Ik denk dat het voor de burgers in die landen erg moeilijk zal worden. Hun communistische verleden heeft ervoor gezorgd dat ze een andere houding hebben ten opzichte van regels. Het was in het verleden normaal om alle regels van de communistische overheid te

omzeilen. Het kan problemen opleveren als deze houding nog steeds kenmerkend is voor hun houding jegens de overheid, en daarmee jegens de implementatie van het 'acquis communautaire'. Het was wellicht beter geweest een meer geleidelijke aanpak te kiezen, zodat de burgers daar hadden kunnen wennen aan de nieuwe Europese realiteit. Mijn voornaamste zorg is dat de burgers van de kandidaat-lidstaten weinig initiatief zullen ontplooiën om het geheel aan EU-wetgeving werkelijk goed uit te voeren. Ik heb daarom ook voorgesteld om, voorafgaand aan de werkelijke uitbreiding, een Europese Economische Zone met deze landen te vormen. Zo'n Economische Zone heeft ook in Scandinavië goed gefunctioneerd. Het zou de burgers in de kandidaatlanden ook meer bewust maken van de voordelen van Europese samenwerking, en daarmee de legitimiteit van de werkelijke uitbreiding vergroten. Een dergelijke incubatieperiode zou voor alle partijen in het proces voordeel opleveren.

Van Middelkoop: Ik ben een groot voorstander van de uitbreiding, vooral om redenen van die landen zelf. Spanje en Portugal zijn er goede voorbeelden van dat de toetreding tot de Unie een heel goede invloed kan hebben op de bestuursstructuren in de nieuwe lidstaten. Dit wil niet zeggen dat de bevolking in de nieuwe landen niet minstens twintig of dertig jaar nodig zal hebben om aan de nieuwe situatie te wennen. Het is onze Europese verantwoordelijkheid de stappen die zijn gezet naar democratie, rechtstaat en vrijheid te stimuleren. Toch zijn er wel grote zorgen al het gaat om de Europese institutionele infrastructuur. Wat betreft politieke eenheidsambities, zie ik een complicatie in de uitbreiding. Ik zie dat niet verder verdiepen met een omvang van 25 landen. Het zal natuurlijk veel moeilijker worden consensus te bereiken in een zeer grote Unie. Dat is echter vooral een probleem van de politieke elite in Europa, die bijvoorbeeld een Gemeenschappelijk Buitenlands beleid op wil zetten met een militaire macht van 60 000 man in 2003. Voor die zaken is voor mij de NAVO ook de aangewezen instantie. Wat de toetreding betreft, acht ik het niet verantwoord om verwachtingen te laten omslaan in frustraties omdat het te lang duurt. Maar het is ook niet verantwoord de economisch kwetsbare landen van Oost Europa zomaar toe te laten tot onze Interne markt. Ze moeten economisch en politiek wel 'bewapend' worden door de EU. Het zou niet goed zijn als grond en firma's daar binnen de kortste keren worden opgekocht door westerse bedrijven. Ze moeten eenvoudigweg een heel pijnlijke transitie door. Daarom hebben we met elkaar een proces afgesproken, en geen streefdatum. Desalniettemin is dit de laatste fase van het proces van toetreding, en het moet de komende jaren wel gebeuren.

Het partijpolitieke landschap

Door drs. G.J. Visser-Westland, beleidsmedewerkster Buitenlandse Zaken Eurofractie ChristenUnie-SGP

De institutionele hervormingen van de instellingen die nodig zijn om de uitbreiding tot een succes te maken, genieten grote publieke belangstelling. Dat de uitbreiding ook gevolgen zal hebben voor het Europees Parlement (EP) is minder bekend. Voor in het EP participerende partijen als ChristenUnie en SGP bieden dergelijke veranderingen wellicht nieuwe mogelijkheden. Dit artikel gaat over de invloed van de uitbreiding op de samenstelling van het EP en schetst naar aanleiding daarvan de mogelijkheden voor groepsvorming door de ChristenUnie en de SGP.

In Nice (2000) is besloten dat het Europees Parlement in de toekomst niet meer dan 732 zetels zal tellen. Daarvan worden er na voltooiing van het huidige uitbreidingsproces 178 ingenomen door afgevaardigden uit de nieuwe lidstaten. De vraag is in hoeverre de nieuwelingen het politieke landschap in Europa zullen veranderen. Bij het uitspreken van verwachtingen daaromtrent spelen een aantal complicerende factoren een rol. Naast de onzekerheid over de verkiezingsuitslagen in de huidige lidstaten, onder andere door lage opkomstpercentages, zijn de kandidaat-landen ook niet het toonbeeld van stabiliteit. In veel van de voormalige Oostbloklanden fluctueren de verkiezingsresultaten sterk, door grote aantallen zwevende kiezers. Het is dan ook erg moeilijk in te schatten op welke partij ze bij eventuele verkiezingen zullen stemmen. Een tweede moeilijkheid betreft de politieke partijen zelf. Verderop in dit artikel wordt ingegaan op de aard van deze partijen en worden ze ook ingedeeld bij de groepen in het EP. Vooraf is het echter wel belangrijk op te merken, dat de grenzen tussen deze partijen vager zijn dan in West-Europa. Daardoor is niet altijd even goed te zeggen bij welke fractie in het EP Midden- en Oost-Europese partijen zich zullen aansluiten. Daar komt nog bij dat in geval van Europese verkiezingen mogelijk andere overwegingen spelen dan bij nationale verkiezingen. Toch is het ondanks deze onzekerheden voor een goede voorbereiding op de uitbreiding belangrijk iets te weten te komen over het toekomstige partijpolitieke landschap in Europa.

Tabel 1 • Huidige zetelverdeling in het EP¹

Totaal	626
EVP (cons./chr.dem.)	232
PSE (soc-democr.)	181
ELDR (liberalen)	52
Verts (groenen)	45
GUE (verenigd links)	43
UEN (Eur. van Naties)	22
EDD (dem. in diversiteit)	18
NI (niet-ingeschrevenen)	33

Partijen²

In het huidige Europese Parlement is het aantal groepen vrij overzichtelijk. Hoewel er ook binnen de fracties in het EP grote verschillen zijn, is wel sprake van een aantal grote politieke stromingen, die in veel van de huidige lidstaten bases hebben. Deze 'standaardpartijen' zijn ook terug te vinden in de meeste kandidaat-landen. Echter, het ontbreken van een historische verworteling, soms in combinatie met gebrekkige partij-ideologie heeft het partijpolitieke landschap in Midden- en Oost-Europa specifieke kenmerken gegeven. Tegelijkertijd moet daarbij wel worden opgemerkt dat het, slechts een decennium na het inzetten van politieke partijvorming, nog te vroeg is voor definitieve uitspraken over de partijen in Midden en Oost-Europa. Dat geldt zeker voor de partijen die rechts van het politieke midden opereren. Voor dit moment levert een vergelijking tussen partijen in de huidige en toekomstige lidstaten de volgende verschillen op:

1. De stemverhoudingen tussen de 'standaardpartijen' liggen anders. Een factor die daarbij een rol speelt is de enorme versplintering van de conservatieven / christendemocraten.
2. Midden- en Oost-Europa kent een groot aantal partijen die in West-Europa nauwelijks voorkomen. Het gaat hier om de agrarische partijen, de etnische partijen (uitzondering België), de one-issue partijen en een aantal moeilijker te duiden populistische partijen. Door het voor de bevolking soms pijnlijke transformatieproces hebben dergelijke ontevredenheidspartijen behoorlijk voet aan de grond gekregen.
3. In Midden- en Oost-Europa zijn de Groenen aanzienlijk minder vertegenwoordigd in de politiek.

Europese verkiezingen

In tabel 2 zijn de meest recente verkiezingen in de vier grootste (naar bevolkingsaantal) kandidaatlanden, namelijk Polen en Roemenië, Hongarije en Tsjechië vertaald naar zetelverdeling in het Europese Parlement.

na de uitbreiding

Samen nemen deze vier landen 123 van de 178 zetels voor de kandidaatlanden in. De overige toetreders hebben bij elkaar minder invloed op de samenstelling van het EP.

Als we tabel 1 en 2 naast elkaar zetten en de verschillende fracties in het EP langs lopen, valt allereerst op dat op grond van deze tabel de krappe meerderheid die de EVP nu in het Parlement heeft door de uitbreiding verder onder druk komt te staan. Daarbij moet wel worden aangemerkt dat er dan vanuit wordt gegaan, dat de versplintering van het conservatief en christendemocratisch blok in Midden- en Oost-Europa zich niet zal doorzetten op Europees niveau. Het is echter maar de vraag of de verschillende partijen die in de kandidaatlidstaten niet door één deur kunnen, zich in het EP wel bij dezelfde fractie aansluiten. De toch al zo verdeelde EVP-fractie in het Europees parlement zou na toetreding ook uiteen kunnen vallen in een christendemocratische en een conservatieve groep. De sociaal-democraten, de op één na grootste fractie in het EP, zullen relatief sterker worden. Daarbij gaat het niet puur om het verkrijgen van een meerderheid in het EP, want ook als dat niet het geval is, heeft de uitbreiding voor deze fractie waarschijnlijk een gunstige uitwerking. Nu al tonen de sociaal democraten bij belangrijke politieke besluitvorming veel meer homogeniteit dan hun grootste tegenspeler.

Ook de positie van de liberalen zal door de uitbreiding eerder beter dan slechter worden. Niet alleen in de tabel, maar ook in de Baltische staten en in Slovenië komen de liberalen goed uit de verf. De vierde fractie, de groenen, in het EP zal aan betekenis inboeten. Het ontbreken van de groenen in bovenstaande tabel is illustratief voor bijna alle kandidaatlanden. Wel moet daarbij worden opgemerkt dat ook in West-Europa de groenen relatief laat opbloeiden. Na voltooiing van het transformatieproces is ontwikkeling van deze partijen mogelijk te verwachten. Verenigd Links (GUE) zal mogelijk profiteren van de uitbreiding. In sommige van de overige landen zijn de communisten goed georganiseerd. Daar komt bij dat partijen die in bovenstaande tabel in het sociaal-democratische blok zijn ingedeeld zich mogelijk bij hen aansluiten. Voor de overige fracties in het EP is het resultaat van de uitbreiding moeilijk in te schatten. Tabel 2 geeft wel aan dat er

in de kandidaat-landen relatief veel stemmen gaan naar kleinere partijen. Het is mogelijk dat er nieuwe fracties ontstaan in het EP. Gedacht moet worden aan een groep van boerenpartijen. De toetreding van overige partijen, zoals de nationalistische, one issue en extreem-rechtse en etnische, zal mogelijk leiden tot een herverdeling van de kleinere fracties in het Europees Parlement. Met name als het gaat om extreem-rechtse en nationalistische partijen is samenwerking in het Europees Parlement niet makkelijk. Of een technisch samenwerkingsverband zonder politiek program tot de mogelijkheden behoort, is maar zeer de vraag. Op dit moment wordt er alles aangedaan dat te voorkomen. Hoe de kleine fracties in het EP zich ook zullen organiseren, één ding mag duidelijk zijn, het politieke landschap in de Unie wordt minder saai. Een toename van de diversiteit komt op zich de democratie in Europa ten goede. Het zal lastiger worden voor de groten, zonder medewerking van anderen zaken erdoor te drukken. Echter, zorgelijk is dat het populisme met de komst van deze partijen ook zal toenemen. Er zullen nieuwe mogelijkheden voor groepsvorming ontstaan, die echter wel gepaard gaan met de nodige moeilijkheden. Juist omdat de verschillen tussen partijen groot zijn en de nationale scheidslijnen die aanleiding zijn geweest voor de vorming van dergelijke partijen, in Europa minder belangrijk zijn.

Mogelijkheden voor de ChristenUnie/SGP

Biedt zo'n uitbreiding van het aantal partijen in het EP nu ook nieuwe mogelijkheden voor de eurofractie ChristenUnie/SGP? Die vraag is van belang in de voorbereiding van volgende verkiezingen. Op dit moment

Tabel 2

Vertaling meest recente nationale verkiezingen in verdeling zetels EP³

	Pol (50)	Roem (33)	Tsje (20)	Hong (20)	Totaal
Soc-democraten	23	15 en 3	8	8	57
Cons/christ-dem			6 en 2 en 2	8 en 1	19
Agrarisch-cons	6 en 4			3	13
Liberalen	7	3			10
Extreem-Rechts		9			9
Anti-corruptie	6				6
Nationalistisch	4				4
Etnisch		3			3
Communistisch			2		2
Totaal	50	33	20	20	123

maken onze partijen deel uit van de kleinste groep in het Europees Parlement: Europa voor Democratieën en Diversiteit. De EDD is een zeer gemêleerd gezelschap, waarin de Nederlandse delegatie zich bepaald niet als een vis in het water voelt. De eurofractie zoekt dan ook regelmatig naar andere mogelijkheden. Het zou de voorkeur verdienen een kleine christelijke fractie op te richten binnen het EP. Tot op heden is dat nog niet gelukt. ChristenUnie en SGP zijn in het Europese politieke landschap een vreemde eend in de bijt. De voor kleine partijen gunstige kieswet maakt Nederland uniek. Bovendien heeft een sterk religieus bewustzijn in Nederland geleid tot de vorming van eigen 'gereformeerde' partijen⁴. In ieder geval kennen de ChristenUnie en de SGP nergens in Europa gelijken. Protestantisme in de andere West-Europese landen bevinden zich of in het christen-democratische kamp of participeren in seculiere partijen. De uitbreiding zal daar niet veel aan veranderen.

Ook in Midden- en Oost-Europa ontbreken gereformeerde partijen. De contacten die er met Midden- en Oost-Europese geestverwanten zijn, lopen niet via specifieke partijlijnen. Zo heeft de SGP bijvoorbeeld contacten in Hongarije met de stichting 'Gereformeerden voor de maatschappij'⁵. De betrokkenen participeren in verschillende politieke partijen. En de Hongaren staan vooralsnog afwijzend tegenover oprichting van een gereformeerde beginselpartij.

Eén van de weinige uitzonderingen op het ontbreken van christelijke beginselpartijen is een klein groepje Rooms-katholieken in Polen. Wat met elkaar een conservatief/christendemocratisch blok had kunnen vormen, is in Polen verdeeld over een groot aantal kleine partijtjes. Voor één van die groeperingen, de 'Christelijk Nationale Vereniging' zijn de christelijke uitgangspunten bepalend voor al hun politieke handelen. Dat zij niet passen in de christendemocratische vleugel in het EP wordt door de Duitse uitbreidingspecialist Lang aan drie factoren toegeschreven: deze partij wil geen scheiding van kerk en staat, ziet Europa als gevaar voor het christelijke karakter van de Poolse natie en is een partij voor louter Katholieken⁶. Dat laatste maakt samenwerking in het EP met hen moeilijk. Bovendien bevinden hun politieke opvattingen zich duidelijk rechts in het politieke spectrum. Nationaal-conservatisme is hen niet vreemd.

Wellicht is het beter te zoeken naar christelijke partijen die zich als christelijk sociaal definiëren. Zeker voor een partij als de ChristenUnie. In sommige landen van Midden- en Oost-Europa bevinden zich kleine groeperingen die vanuit hun christelijke overtuiging kritiek oefenen op het materialisme en liberalisme in Europa. Eén van hen is de 'Christelijk Nationale Alliantie' in Tsjechië. Echter, de politieke organisatie van deze groeperingen in de kandidaatlanden is minimaal. Toch zou het, zeker voor de ChristenUnie, een uitdaging moeten zijn, de mogelijkheden voor fractievorming met dergelijke gelijkgezinden te onderzoeken.

Een andere mogelijkheid is voortzetting van het huidige beleid en te zoeken naar fractievorming rondom Europavisie. In Midden- en Oost-Europa zijn veel partijen die op zich positief staan ten opzichte van Europese samenwerking, maar erkennen dat de Europese Unie ook beperkingen kent. Dit eurorealisme⁷ biedt goede aanknopingspunten voor samenwerking met de eurofractie ChristenUnie/SGP⁸. Daarbij moeten wel een aantal, met name extreem-rechtse partijen, nadrukkelijk worden uitgesloten. Dat betekent dat we in onze zoektocht naar eurorealistische partijen in Midden- en Oost-Europa al gauw terecht komen bij partijen die zich rekenen tot één van de grote stromingen in Europa. De eerlijkheid gebiedt te zeggen, dat het moeilijk is om de Eurorealisten los te weken uit bestaande partijen. Standpunten ten aanzien van de vormgeving van de Europese Unie zijn voor weinig parlementsleden doorslaggevend in hun keuze voor een groep. Het is maar de vraag of dat in de toekomst anders zal zijn. Alleen wanneer de EVP uiteenvalt, behoort een grotere groep tot de mogelijkheden. Zo niet, dan zal een eurorealistische groep nauwelijks profiteren van de uitbreiding. Bovendien kleven er aan fractievorming rond Europavisie principiële bezwaren. Door het ontbreken van een christelijk fundament of in ieder geval een gezamenlijke ideologie, wordt de eurofractie mogelijk geassocieerd met partijen die qua ethische standpunten of bijvoorbeeld visie op het milieu ver van ons af liggen. Tenslotte moet bij het overdenken van deze opties wel worden bedacht dat de mogelijkheden van de eurofractie ChristenUnie/SGP beperkt zijn. Met 2, hooguit 3 parlementariërs in een 732 zetels tellend parlement, zullen we hard moeten werken om enige invloed uit te kunnen oefenen op de fractievorming in het EP.

- 1 <http://www.europarl.eu.int> via leden van het Europees Parlement
- 2 Voor deze paragraaf is gebruik gemaakt van informatie uit een elektronisch interview met Kai-Olaf Lang van het Bundesinstitut für Ostwissenschaftlichen und internationalen Studien in Berlijn <http://www.biost.de> en van <http://www.politicalresources.net>
- 3 Uitslagen van nationale verkiezingen zijn verkregen via <http://www.electionworld.org>
- 4 Lane en Errson, Politics and society in Western Europe, Londen 1994, 71-73.
- 5 'Werkplan 2001', Werkgroep Oost-Europa van de SGP, 3.
- 6 Kaj Olaf Lang, 'Ostmitteleuropas hypotrophe Christdemocratie - Totgeburt oder vertane Chance', Berlijn, januari 2000, 4.
- 7 Zie voor een diepgaander studie naar europavisies in de kandidaatlanden: C. Mudde en P. Kopecky 'Empty words or irreducible Core? Euroscepticism in East Central Europe' Harvard University, september 2001.
- 8 Hier wordt niet uitvoerig ingegaan op de Europavisie van ChristenUnie en SGP. Voor de typering van deze partijen als eurorealistisch is gebruik gemaakt van officiële standpunten van beide partijen in recente verkiezingsprogramma's.

Ten onder aan het eigen gewicht?

De positie van de Raad na de uitbreiding

Door mr. drs. M.L. Schouten, beleidsmedewerkster Constitutionele Zaken Eurofractie ChristenUnie-SGP

In het institutionele bestel van de Europese Unie neemt de Raad van Ministers (kortweg de Raad¹) een belangrijke plaats in. De Europese Commissie heeft de taak heeft om met nieuwe initiatieven te komen, en de eenheid van gemeenschapsrecht te bewaken. Het Parlement heeft op een aantal terreinen medebeslissingsrecht. Het is echter de Raad, die de uiteindelijke macht in handen heeft. Geen besluit wordt genomen zonder dat de Raad in de een of andere vorm goedkeuring verleent.

Maar kan de Raad nog wel functioneren als het aantal leden het komende decennium bijna zal verdubbelen?²

Verliest deze Instelling niet de mogelijkheid om nog op een evenwichtige manier besluiten te kunnen nemen?

En zo ja, wat zou daaraan moeten gebeuren?

Het functioneren van de Raad na de uitbreiding

De uitbreiding is voor de Europese Unie de grootste uitdaging sinds haar oprichting.³ De Raad zal de confrontatie met de gevolgen hiervan niet kunnen ontlopen. Na de uitbreiding krijgt de Raad te maken met zowel organisatorische als inhoudelijke functioneringsproblemen. In dit artikel concentreer ik mij op de te verwachten inhoudelijke problemen.

Het eerste probleem is de enorm groeiende heterogeniteit, zowel tussen oude en nieuwe leden als tussen nieuwe leden onderling.⁴ Volgens een gangbare theorie is de EU vooral bedoeld als antwoord op problemen, die nationale overheden niet alleen op kunnen lossen. Besluitvorming vindt plaats op terreinen waar de lidstaten een probleem hebben en een gezamenlijk belang kunnen definiëren.⁵ Of de lidstaten daar na de uitbreiding nog in zullen slagen, is op voorhand allerminst zeker. Denk aan het landbouwbeleid, het structuurbeleid, het sociale beleid of het milieubeleid en de problemen zijn duidelijk. Er is wel een gezamenlijk probleem, maar de belangen lopen ver uiteen.

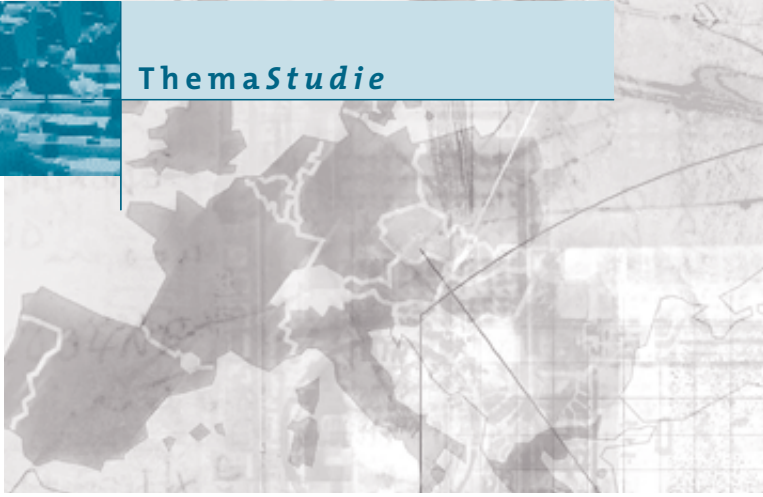
Het tweede probleem is dat de nieuwe lidstaten niet genegen zijn om hun pas herwonnen vrijheid zomaar in te leveren. Na jaren onder de nauwlettende surveillance van de machtige USSR geleefd te hebben, hechten zij aan behoud van hun nationale soevereiniteit. Uit het artikel van Gerdine Visser op de voorgaande bladzijden bleek dat in veel van deze landen nationalistische stromingen een grote rol spelen. Indien bewindslieden met deze sympathieën in de Raad komen, zal dat zeker zijn weerslag hebben op de besluitvorming. Deze ministers zullen minder bereid zijn om bevoegdheden uit handen te geven.

De hierdoor dreigende impasse is niet gemakkelijk op te lossen. Indien de Raad echter geen manier vindt om hier soepel mee om te gaan, dreigt een 'implosie', en daarmee een verlamming van de besluitvorming in de Unie.

Oplossing voor het gebrekkige functioneren

Tegen de achtergrond van deze toekomstverwachting is het gemakkelijk te verklaren waarom de speech van Joschka Fischer over de toekomst van Europa zoveel respons kreeg. Zijn voorstellen voor een Federatie van natiestaten bieden een toekomstperspectief, waarin verlamming van besluitvorming voorkomen wordt.⁶ Wanneer men alle toekomstbespiegelingen, de speech van Fischer inclusief, leest, dan valt op dat in het debat de volgende oplossingen gezocht worden:

1. versterking van de communautaire methode. Dit betekent een grotere rol voor Commissie en Parlement alsmede de invoering van meer meerderheidsbesluitvorming.
2. versterking van de intergouvernementele methode. In deze voorstellen moet de Raad opgetuigd worden met een eigen secretariaat, en moeten er nieuwe instellingen zoals een Europese Senaat komen. Ook pleit men voor een economische regering als tegenhanger op de ambtelijke ECB. Realisering van deze voorstellen zou per saldo leiden tot verzwakking van de positie van Commissie en Europees Parlement.
3. versterkte samenwerking. Sinds het Verdrag van Amsterdam bestaat de mogelijkheid voor een aantal lidstaten om verdergaand te integreren dan de rest. In Nice zijn de voorwaarden waaronder dat mogelijk is, versoepeld. Versterkte samenwerking zou een oplossing moeten bieden als de besluitvorming door enkele lidstaten geblokkeerd wordt.

Denkwijzers

Hoe zou de ChristenUnie zich op moeten stellen in dit debat? Zonder de pretentie van volledigheid, stip ik hier een tweetal punten aan, die mijns inziens van wezenlijk belang zijn. Het zijn echter niet meer dan 'denkwijzers'. De uiteindelijke oplossing voor dit moeilijke probleem zal vooral in de praktijk gevonden moeten worden.

En dan heb ik gelijk mijn eerste punt. Tekentafels zijn nuttig, maar op het gebied van politiek hebben zij beperkte waarde. De praktijk is immers weerbarstig en nooit geheel te sturen. Begrippen als 'federatie', 'confederatie' en 'zelfstandig blijvende staten' worden bovendien door bijna iedereen anders ingevuld. Uiteindelijk gaat het om de concrete invulling. Er moet een uitgangspunt zijn, maar verder draait het toch om realisatie (in de praktijk!) van een aantal basisconcepten. Ik denk dan bijvoorbeeld aan begrippen als bijbelse gerechtigheid, doeltreffendheid, betrokkenheid van burgers, evenwicht en stabiliteit. Per onderwerp moet gekeken worden hoe deze concepten gerealiseerd kunnen worden. De bestuursvorm moet zich daarbij aanpassen. Naar mijn idee is er geen eenduidige voorkeur te geven voor de communautaire methode of de intergouvernementele. De voorkeur voor een van deze methodes is afhankelijk van het onderwerp en de specifieke aard van de problemen.

Alleen al gezien het feit dat een Europese Federatie de komende decennia voor de meeste lidstaten niet aanvaardbaar is, vind ik het uitgangspunt van zelfstandig blijvende staten een goede keuze. Een extra argument daarvoor is het blijvende belang van de Raad, de tweede 'denkwijzer'. Het zou jammer zijn als de ChristenUnie zich mengt in het koor dat de Raad verwijt slechts oog te hebben voor het nationale belang. Wil de Europese Unie stand houden op de lange termijn, dan zal ze toch van onder af, vanuit de lidstaten, moeten worden opgebouwd. De verworteling van de leden van de Raad in de lidstaten is van groot belang: het maakt dat lidstaten dicht betrokken blijven bij de Europese samenwerking. Bovendien voorkomt dat, dat allerlei Europese maatregelen

niet uitvoerbaar blijken, omdat ze of praktische problemen over het hoofd zien, of niet geïmplementeerd worden vanwege omwil daartoe in de lidstaten. In een Federatie doen zich altijd centralistische tendenzen voor, waardoor deze opbouw 'van onder op' in gevaar komt.

De Raad na de uitbreiding

Als de Raad dan zo belangrijk is, hoe moet het dan na de uitbreiding? De in het begin van dit artikel geconstateerde problemen zijn immers niet gering.

Een eerste oplossing is het instrument van de versterkte samenwerking. Dit instrument kan de nodige flexibiliteit verschaffen, waardoor impasses voorkomen worden. Bovendien voorkomt het dat lidstaten altijd gedwongen worden mee te doen met zaken die zij niet willen. Hier past echter ook een kanttekening. Er is namelijk een gevaar dat dit instrument zich ontwikkelt tot een scheidslijn, waarlangs rijke, oude en arme, nieuwe lidstaten verdeeld worden. Christelijke politiek zal om die reden erg beducht moeten zijn als versterkte samenwerking wordt ingezet op het terrein van de interne markt of de sociale politiek. Per geval moet bezien worden of de versterkte samenwerking wenselijk is.

Daarbij is het ook zaak om iedere keer nauwkeurig na te gaan of de regels (die onder andere de uitsluiting van een bepaalde categorie deelnemers beogen te voorkomen) wel worden toegepast.

Een tweede oplossing is organisatorische vernieuwing. Er zijn in het recente verleden waardevolle voorstellen gedaan om de werkzaamheden van de Raad beter te organiseren. Tot nu toe is daar weinig mee gedaan, maar veel van deze voorstellen verdienen het om snel uit de bureaulade gehaald te worden.

- 1 Niet te verwarren met de Europese Raad. De Raad van Ministers van de Europese Unie bestaat uit vakministers uit de lidstaten. De Europese Raad bestaat uit staatshoofden en regeringsleiders. Deze Europese Raad heeft een andere taak, waar ik in dit artikel niet op in ga.
- 2 Ik ga er hier vanuit dat in 2010 alle huidige kandidaat-lidstaten (wellicht met uitzondering van Turkije) tot de EU zijn toegetreden. Dat betekent dat de EU in ieder geval 27 lidstaten telt, Turkije niet meegerekend. Indien de Westelijke Balkanlanden serieuze kandidaat-lidstaten worden, wordt het aantal lidstaten nog groter.
- 3 J.H.H. Weiler, Fischer, the dark side, in: C. Joerges, Y. Meny, J.H.H. Weiler, What kind of Constitution for what kind of Polity? Responses to Joschka Fischer. Cambridge/Florence 2001.
- 4 Als illustratie: Malta, Polen en Litouwen zijn totaal verschillende landen.
- 5 A von Bogdandy, The European Union as a Human Rights organization? European rights and the core of the European Union. *Common Market Law Review* 2000, p. 1307 e.v.
- 6 De speech van Fischer is integraal vermeld in: C. Joerges, Y. Meny, J.H.H. Weiler, What kind of Constitution for what kind of Polity? Responses to Joschka Fischer. Cambridge/Florence 2001.

Vaderlandsliefde ten dienste van de gerechtigheid

Door drs. J.M. Mudde, predikant van de Nederlands Gereformeerde Kerk te Enschede-Zuid

*Gerechtigheid verhoogt een volk,
maar zonde is een schandvlek der natiën
Spreuken 14 :34*

In deze tekst gaat het niet over Israël, het uitverkoren volk, maar over alle volken. De belangstelling van Israëls wijzen ging dus ook uit naar de volken aan wie de HERE zich niet rechtstreeks geopenbaard had. Israëls wijzen hadden bovendien niet alleen een uiterst scherp oog voor de enkeling in zijn relatie tot God en medemens, maar ook voor het functioneren van een volk en volken onderling.

De spreuk spreekt over hetgeen een volk 'verhoogt'. Daarmee wordt niet de verheffing van een volk in zedelijke zin bedoeld, maar het respect en aanzien dat de volken bij elkaar hebben. Dat blijkt ook uit het woord 'schandvlek'. Het gaat om gevoelens van hoogachting en verachting, zowel vanuit God als vanuit mensen en volken.

Het woord dat hier voor zonde gebruikt wordt, is het meest algemene woord dat de Bijbel voor het menselijke feilen kent. Het woord gerechtigheid functioneert hier daarom als de meest algemene samenvatting van datgene wat de HERE van een volk vraagt. In de woorden gerechtigheid en zonde komen dan ook talloze concrete bijbelse betekenislijnen samen. Is een volk een heilzame factor binnen het geheel, of zaait het onheil en verderf. Is het betrouwbare partner is, of breekt het beloften en verbonden als het zo uitkomt? Heerst er onder een volk een geest van zelfverheerlijking en hoogmoed, of van bescheidenheid en respect voor anderen? Zien de volken met erbarming naar elkaar om in tijden van nood, of laten ze elkaar aan hun lot over? Enzovoort.

In de tekst spelen de wijzen van Israël in op het eergevoel van een natie. Inderdaad speelt in het volkerenverkeer juist dat eergevoel een heel belangrijke rol. Denk maar aan de zo prominent mogelijke plek die staatslieden op de statiefoto claimen. Maar zelfs met dit o zo hachelijke eergevoel weten de wijzen raad. Wie geëerd wil worden, streve de gerechtigheid na! Dit lijkt me een meesterzet. De krachten die in de vaderlandsliefde sluimeren worden onderkent en gebruikt, zonder dat de liefde tot het vaderland het een en al wordt. De nationale gevoelens worden opgepakt, geprikkeld zelfs, maar gericht op het oefenen van gerechtigheid in de (inter)nationale verhoudingen.

Vaderlandse gevoelens zijn iets wonderlijks. Je hebt geen bloedband, want je bent geen familie. Je hebt dikwijls ook geen geloofsband. Toch speelt die band met het volk bepaald een belangrijke rol in je leven.

Nu zijn er christenen die nationaal besef en vaderlandsliefde per definitie verdacht vinden. Zij gaan uit van het werk van Christus die Joden en niet-Joden één tot volk gemaakt heeft en menen: het is helemaal niet interessant of je in welk bevolkingsregister dan ook bent ingeschreven. Het enige wat er toe doet, is, of je naam staat geschreven in het boek des levens. De enige manier waarop je daarom voor je eigen volk van betekenis kunt zijn, is dat te winnen voor Christus.

Hoe enorm belangrijk deze waarheid ook is, het is een deelwaarheid. Ook in Christus - in wie alle krachten en machten geschapen zijn - mag het nationale een rol blijven spelen. De kring van het volk is één van die kringen die God in het leven heeft geroepen en gebruiken kan, om een mens bescherming te verschaffen, een eigen identiteit en een stuk zekerheid.

Maar wat doet een volk met die natuurlijke liefde voor volk en vaderland? Het nationale besef kan een afgod worden, die tallozen verslindt. Niet voor niets hebben de woorden 'volk en vaderland' een verdachte, zelfs onguere bijklink gekregen ...Nog steeds lijkt de nationale trots het meest te worden bevredigd door militaire parades, peperdure prestigeprojecten, en tal van medailles op de Olympische Spelen. Jullie vergissen je, zeggen de wijzen. Wapens doen alleen maar vrezen. Rijkdom en macht maken alleen maar indruk en onrecht maakt te schand! Wie werkelijk geëerd wil worden, streve de gerechtigheid na, Gods gerechtigheid.

Een land, ook Nederland wint alleen aanzien door in binnen- en buitenland de gerechtigheid te zoeken. Gerechtigheid als de zuurdesem van de handelsbetrengingen, de buitenlandse politiek, het asielbeleid en ontwikkelingswerk.

Dit artikel is een bewerking van een hoofdstuk uit 'Hart en handen. Bijbelstudies rond politiek en samenleving' (ChristenUnie / Boekencentrum 2001).

Van isolationisme naar 'Bush-doctrine'

Door Benjamin Anker

'De terroristische aanslagen van 11 september jongstleden markeren het begin van een nieuw tijdperk: een tijdperk vol bedreigingen, dat echter ook nieuwe kansen biedt. Die dag heeft duidelijk gemaakt dat de VS Europa harder nodig heeft dan ooit.'

Deze uitspraak van Richard Holbrooke was het centrale thema van zijn Nexus-lezing in Tilburg op 11 oktober. De oud-ambassadeur van de VS bij de Verenigde Naties en bemiddelaar in het voormalig Joegoslavië ziet een duidelijk verschil tussen de wereld voor en de wereld na die catastrofale dag. De gebeurtenissen in New York hebben ervoor gezorgd dat 'veiligheid' op dit moment weer met stip boven aan de nationale en internationale agenda's staat. De VS beseffen dat een unilaterale benadering van de internationale politiek geen optie is, en dat, zoals in de twintigste eeuw vele malen eerder is gebeurd, de VS een voortrekkersrol moet vervullen in het smeden van een brede coalitie tegen een gemeenschappelijke vijand. De 'Bush-doctrine' is daarmee geboren: de VS hebben een speciale taak om terrorisme overal ter wereld te bestrijden.

Politieke doctrines en isolationisme in de VS

Maar markeert die afgrijselijke dag werkelijk het begin van een nieuw tijdperk? De Amerikaanse neiging naar isolationisme en, in een daarop volgende periode, het formuleren van doctrines en theorieën om aan een bepaald buitenlands beleid te rechtvaardigen, zijn geenszins noviteiten. Reeds in 1823 werd de Monroe-doctrine geformuleerd: de VS hadden een bijzonder taak in het 'beschermen' van de landen in Latijns Amerika. Na een lange periode van isolationisme voor de Eerste Wereldoorlog, weiger-

de het Amerikaanse Congres in 1918 nog in te stemmen met deelname aan de door president Wilson voorgestane Volkenbond (voorloper van de Verenigde Naties). Hiermee werd de toon gezet voor een nieuwe periode van isolationisme die tot de aanval op Pearl Harbor in 1941 zou duren. Deze houding veranderde geheel door de betrokkenheid bij en de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog. De snelle groei van het Amerikaanse politieke zelfbewustzijn en het aantal communistische staten bracht president Truman ertoe een krachtig antwoord te formuleren op de imperialistische neigingen van de Sovjet-Unie: de Truman doctrine. Deze doctrine behelsde het actief indammen (containment) van het communisme door de VS, waar ook ter wereld. Als extra instrument gold daarbij de Marshall-hulp, die de Truman-doctrine complementeerde. De voortdurende onrust in Azië begin jaren '50 (Korea-oorlog) overtuigde president Eisenhower ervan dat de Amerikaanse taak verder ging dan het indammen van communisme. Zijn 'roll back'-doctrine behelsde het voornemen om communistische agressie overal ter wereld massaal te vergelden. Met kernwapens wel te verstaan. Anders zou in Azië de ene na de andere staat in handen van het communisme vallen, zo was zijn vaste overtuiging (de zogenaamde domino-theorie).

Dergelijke doctrines en theorieën zouden het Amerikaanse buitenlands beleid blijven beheersen tot het

einde van de Koude Oorlog. Na de val van het communisme, en daarmee het wegvallen van een duidelijke vijand, hebben de VS wederom neigingen vertoond zich meer afzijdig op te stellen. Alhoewel deze houding niet geheel te vergelijken is met het isolationisme uit vroeger tijden, kan men toch spreken van een naar unilaterale neigend buitenlands beleid. Dit kwam de laatste jaren onder andere tot uitdrukking in de vastberadenheid waarmee werd vastgehouden aan de plannen voor een raketschild, ondanks de ernstige bezwaren van de strategische partners. Deze in de media breed uitgemeten kwestie stond echter niet op zichzelf. De Amerikaanse regering weigerde ook het verdrag ter oprichting van het Internationaal Strafhof ter ratificatie naar de Senaat te sturen, zij besloot het Protocol van Kyoto (klimaatsverdrag) te laten varen en trok zich terug uit het Anti-Ballistic Missile-verdrag van 1972. Daaraan kan nog worden toegevoegd de verwerping van een ontwerpprotocol voor de Conventie over Chemische en Giftige wapens, het uitblijven van achterstallige betalingen aan de Verenigde Naties en de vermindering van begrotingsverdragen ter verlichting van de schuldenlast van arme landen.

Het toeslaan van het internationale terrorisme in het hart van de de westerse wereld heeft aan die periode van unilaterale een abrupt einde gemaakt. Enerzijds betekent de formulering van de 'Bush-doctrine'

dus een grote omslag in de houding van de VS in het buitenlands beleid. Anderzijds is het de volgende in een reeks initiatieven die de VS nemen om een vijand op de knieën te dwingen. De VS reiken Europa en de andere bondgenoten opnieuw de hand om een gezamenlijke strijd tegen een vijand van het westen te voeren.

De VS en Europa?

Europa moet in deze context echter niet verstaan worden als de Europese Unie. Als het om militaire bijstand gaat, denken Amerikanen in termen van nationale staten en verwachten ze niet veel van de EU. De organisatie van het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheids Beleid (GBVB) van de EU is vooralsnog niet ver genoeg ontwikkeld om snel collectief te reageren op bedreigende situaties. Om deze reden zijn het toch de afzonderlijke Europese regeringen die het eerst aangesproken zijn, net zoals bij de coalities die onder de leiding van de VS bij eerdere gelegenheden werden gevormd.

Daar waar de Europese landen een gewenste partner zijn voor de VS, is de EU in de wereld van internationale veiligheid nog geen actor van betekenis.

Richard Holbrooke onderstreepte dit tijdens zijn lezing nogmaals door aan te geven dat de EU voor de Verenigde Staten een 'frustrerende bureaucratie' is, die niet slagvaardig genoeg is om in situaties als deze (vergelijk: de Balkan-crisis) een belangrijke rol te spelen. Dit wordt door de belangrijkste Europese regeringsleiders ook erkend, getuige het onderonsje van Blair, Chirac en Schröder voorafgaand aan de informele top in Gent in oktober. Aangezien de snelle ontwikkeling van een effectief GBVB niet te verwachten valt, zijn nationale staten en organisaties als de NAVO en de VN dan ook de belangrijkste overkoepelende organisaties in de strijd tegen terrorisme. Vooral de Verenigde Naties zullen een belangrijke rol moeten spelen in het coördi-

neren van terrorismebestrijding in de toekomst, waarbij het accent wordt verlegd van vergelding en bestraffing naar preventie en opsporing. Daarbij dient met name gedacht te worden aan het formuleren van een VN-breed verdrag dat is gericht op de preventie van terreurdaden.

Helaas past het in het beeld van de geschiedenis dat er aan betere en intensievere samenwerking tussen nationale staten telkens grote tragedieën vooraf moeten gaan. De geschiedenis van de twintigste eeuw heeft reeds vele malen bewezen dat het kwaad in deze wereld immer een bedreiging vormt voor mensen en staten. In dat perspectief is het niet geheel terecht te spreken van een nieuw tijdperk, zoals Holbrooke doet. Gerechtigheid is in de internationale politiek nooit een vanzelfsprekendheid geweest. Door de aanslagen in New York en Washington is de aanwezigheid van het kwaad in deze wereld plots een ieder duidelijk voor ogen komen te staan. Nu eens niet ver weg, in Ruanda, Soedan of Indonesië, maar in het centrum van de internationale handel: het World Trade Center.

Zoals in een groot aantal gevallen in het verleden, zullen mensen en staten de handen ook nu ineens moeten slaan om het kwaad te bestrijden. Want dat de mens tot veel kwaad in staat is, is wederom pijnlijk duidelijk geworden. Deze christelijke notie lijkt nu ook weer door te dringen bij groepen die hier lange tijd niet ontvankelijk voor wilden zijn. Europese en Amerikaanse overheden lijken wederom te begrijpen dat voor deze strijd volledige toewijding van partijen nodig is, en dat ze naast elkaar zullen moeten staan om hun gezamenlijke waarden te verdedigen. De VS kunnen zich nu, gezien hun unieke wereldpolitieke positie, niet isolationistisch opstellen en moeten zich blijven inzetten voor een eensgezinde samenwerking in de strijd met het terrorisme.

Hoe rechtvaardig is een afgeslankte Unie?

Door ir. M.K. Knevel, oud-medewerker van de Eurofractie ChristenUnie-SGP, momenteel werkzaam bij het ministerie van Verkeer en Waterstaat

Deze maand zullen de Europese staatshoofden en regeringsleiders met de Verklaring van Laken de eerste fase van een 'breed en diepgaand' debat over de toekomst van de Europese Unie (EU) afsluiten. De komende twee jaar zal deze discussie zich voortzetten. In 2004 zal een nieuwe Inter Gouvernementele Conferentie (IGC) starten die, rekening houdend met de resultaten van het debat, tot een nieuw EU-verdrag moet leiden. Voor een (nog) kleine politieke partij als de ChristenUnie, biedt een debat mogelijk een betere gelegenheid structuur en werking van de Europese instellingen te beïnvloeden dan (Euro-)parlementaire stemmingen. Voorwaarde is wel dat onze bijdrage doordacht en coherent is.

Dit artikel wil ik toespitsen op één onderdeel van het debat, en wel de afbakening van bevoegdheden tussen de Unie en de lidstaten. Hierbij moeten we ons realiseren dat de laatste tien jaar een verregaande overdracht van bevoegdheden naar het communautaire niveau heeft plaatsgevonden. Met als belangrijkste stap de overdracht van het monetaire beleid. Bovendien staat de EU aan de vooravond van een uitbreiding met maar liefst twaalf landen. Het gaat dus om de verdeling van bevoegdheden in een verdiepte en uitgebreide Unie.

Argumenten voor een afgeslankte Unie

GPV en RPF hebben altijd afwijzend gestaan tegen de overdracht van bevoegdheden van het nationale naar het communautaire niveau. De RPF-publicatie *Venster op de Wereld*¹ gaat hier uitvoerig op in. Erkend wordt dat ook op het boven-statelijke niveau de norm van publieke gerechtigheid geldt en dat de EU heeft bijgedragen aan de vrede en stabiliteit in Europa. Nauwe samenwerking tussen de landen van Europa is ook noodzakelijk door de wereldwijde economische ontwikkelingen.

Daartegenover staan argumenten tegen de overdracht van bevoegdheden. Zo wordt gewezen op het gesecculariseerde karakter van de EU. De grootste drijfveer lijkt toch het verkrijgen van (economische) macht te zijn. In het christelijk denken is altijd, o.a. door Augustinus, gewaarschuwd voor machtsconcentraties. Ten tweede ontbreekt een Europese cultuur terwijl er wel nationale culturen in Europa bestaan. Een eventuele Europese eenheidsstaat zal zich daarom in een cultureel vacuüm bevinden. Ten derde wordt gewezen op de 'nog beschermwaardige facetten van het Nederlandse maatschappelijke leven'. Facetten die een overblijfsel zijn van de tijd dat de Nederlandse samenleving veel meer het stempel droeg van het protestantisme.

Op grond van deze argumenten wordt gepleit voor een afgeslankte Unie met een beperkt aantal kerntaken. Het gaat hierbij om de interne markt en hieraan verwante beleidsterreinen zoals het milieubeleid, het consumentenbeleid, het vervoersbeleid en het sociaal beleid. Andere beleidsterreinen waaronder het stelsel van sociale zekerheid, onderwijs, defensie, het buitenlandbeleid en het fiscaal en monetair beleid moeten nationaal blijven. Landen mogen op deze beleidsterreinen niet tegen hun zin gebonden kunnen worden.

Kanttekeningen bij de argumenten

Sommige van de argumenten tegen de Europese integratie zijn nog steeds zeer actueel. Zo is zonder meer waar dat het integratieproces een gesecculariseerd streven naar vrede en welvaart is. Ter illustratie hiervan een uitspraak van EuroCommissaris Chris Patten, die opmerkte 'In het verleden vroegen mensen God om hen voor het kwaad te behoeden. Vandaag kijken ze naar de internationale instituties - en in Europa is dat de EU.'²

Ook is zonder meer waar dat het ontbreken van een Europese cultuur de vorming van een Europese staat naar het voorbeeld van de VS onmogelijk maakt. Dit wordt echter algemeen erkend en er zijn dan ook niet veel mensen meer die zo'n Europese superstaat voorstaan.

De overige bezwaren zijn minder overtuigend. Het argument van de beschermwaardige tradities wordt in de publicatie zelf al gerelativeerd door te spreken over de 'nog beschermwaardige facetten'. Verder wordt de angst voor een machtsconcentratie in Brussel overdreven. Het is namelijk niet zo dat wanneer een beleidsterrein communautair wordt, dit betekent dat 'Brussel' hierover de soevereiniteit verwerft. Besluiten worden in de EU genomen door de Raad en het

Europees Parlement, (EP). De Raad van Ministers heeft altijd, het EP steeds vaker, een vetorecht. In de Raad zitten de (vak)ministers van de lidstaten. Deze ministers zullen zich laten leiden door hun landsbelang. Dit betekent dat niet Brussel het beleid van de EU bepaalt, maar veeleer Berlijn, Parijs, Helsinki, Madrid en de elf andere hoofdsteden van de lidstaten van de EU. Ook in het EP wordt veelal langs nationale lijnen gestemd. Wanneer een beleidsterrein communautair wordt, betekent dit dat de lidstaten van de EU zeggenschap krijgen over wat voorheen (elkaars) binnenlands beleid was.

Bezwaren tegen een afgeslankte Unie

Maar er zijn, redenerend vanuit het principe van (internationale) gerechtigheid, ook sterke argumenten om meer beleidsterreinen communautair te maken. Een voorbeeld hiervan is het Europees sociaal beleid. Nu elf van de vijftien lidstaten een monetaire unie zijn aangegaan, zijn veel economen van mening dat dit ook moet leiden tot een communautair economisch beleid³. Een dergelijke redenering geldt ook voor het sociale beleid.

In verschillende RPF-publicaties wordt aan de overheid een taak op het gebied van de inkomensverdeling toegedacht. In zijn recente boek⁴ betoogt Roel Kuiper dat de overheid niet alleen een taak in het

verwerven van welvaart heeft (de aggregatieve principes), maar ook in het verdeelen van de welvaart (de distributieve principes) heeft. De Nederlandse overheid dreigt die distributieve principes te verwaarlozen. Met de komst van de monetaire unie is echter de vraag in hoeverre de Nederlandse overheid nog in staat is om een sociaal zekerheidsstelsel te garanderen, zelfs al zou zij dat willen. Zowel binnen als buiten de ChristenUnie wordt dit betwijfeld.

Jongeneel e.a. wijzen er in de RPF-publicatie *Economie in Orde*⁵ op dat met de komst van de EMU de nationale beleidsruimte ingeperk wordt maar dat een sociaal beleid wel degelijk noodzakelijk blijft. Zij concluderen op bladzijde 174:

“Wanneer de EMU er toch zal komen, dient de christelijke politiek zich in te zetten voor een verbrede doelstelling. Dat wil zeggen: een monetaire unie waarin een sociaal vangnet en een actief werkgelegenheids- en milieu-beleid meer zullen zijn dan louter aanhangsels (paragrafen) om tegenstanders de wind uit de zeilen te nemen.”

Conclusie

Het streven naar een afgeslankte Unie met een beperkt aantal kerntaken, zoals voorgestaan in *Venster op de Wereld* staat, na de invoering van de monetaire unie, op gespannen voet met het streven naar economische rechtvaardigheid zoals Jongeneel e.a. dit in *Economie in Orde* for-

muleren. De vraag is of er niet meer beleidsterreinen zijn die omwille van de rechtvaardigheid communautair geregeld moeten worden. Te denken valt bijvoorbeeld aan een eventueel communautair buitenlands beleid.

Naar mijn mening moet de ChristenUnie daarom niet langer het principe van een afgeslankte Unie voorstaan, maar per beleidsterrein zal bekeken moeten worden of de EU er een taak heeft. Dit betekent niet dat de EU er alleen maar taken bij moet krijgen, er zijn best beleidsterreinen die generationaliseerd kunnen worden.

De ChristenUnie moet zich realiseren dat publieke gerechtigheid, zowel nationaal als internationaal, niet buiten de EU om te realiseren valt. Dat wil niet zeggen dat we alle gesecculariseerde idealen van de EU moeten omarmen. Integendeel, die moeten we, met anderen in Europa, juist bestrijden. Een voorbeeld hiervan zou kunnen zijn dat de ChristenUnie ernaar streeft dat in de Europese Verdragen of in het Handvest van Grondrechten van de EU de naam van God genoemd wordt. Zo zou er iets van erkenning kunnen zijn dat niet de EU en haar instellingen vrede en veiligheid kunnen garanderen, maar dat dit ons ook in Europa uit de hand van God toekomt.

- 1 V.M. Fiddelaar, M.C. van Meppelen Scheppink e.a., *Venster op de wereld*, Wetenschappelijk Studiecentrum RPF 1998.
- 2 *Communication from Chris Patten to the European Commission*, June 2000. Bulletin Qoutidien Europe, No 7735, 10/6/200
- 3 Zie de bijdrage van A. van Staden in: *Europa onvoltooid?*, Clingendael Notitie 15, april 2001.
- 4 R. Kuiper, *Dienstbare samenleving*, Wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie 2001, p. 36-41.
- 5 R.A. Jongeneel, J.W. Dollekamp, S.M. de Jong, *Economie in orde? Grondslagen van economisch beleid*, Wetenschappelijk Studiecentrum RPF 1997.

Deze speciale studie is de laatste politieke bijdrage van dr. A.J. Verbrugh. Als zodanig is het door dhr. Verbrugh aan ons aangeboden. De redactie van DenkWijzer heeft daarom besloten dit artikel - dat langer is dan gebruikelijk - integraal te plaatsen. Aan het eind van dit artikel treft u enige personalia van dhr. Verbrugh aan.

Een nagekomen woord vooraf van dr. A.J. Verbrugh

Het hierna volgende artikel had ik half augustus gereedgemaakt. Het gaat dus over de situatie in de wereld en in ons land vóór de aanvallen van de giga-terroristen op 11 september. Die aanvallen (en de reacties hierop) werkten in op de wereld die hieronder beschreven is. Toch staat die wereld rond de vernietigde Twin Towers nog overeind. Zij is bereid om verder te gaan, maar wel voorzichtig, om zo weinig mogelijk te provoceren richting moslimvolken. Daarom kan aan het hierna volgende nog worden toegevoegd, dat er geen zekerder middel is om de haat van een volk op te wekken, dan om het achteraan te laten komen en kort te houden louter op grond van de economische voortreffelijkheid en voorsprong van hen die vooraan staan in de wereld. Want dan wordt aan het achteraan geplaatste volk geen mogelijkheid geboden om in een boven hem geplaatste macht te geloven, die uitgaat boven berekenend koopmansbeleid. Dit laatste dwingt geen gezag af. Het gezag van elke ideologie, van een ingebeelde Allah van terroristen en zeker van de echte Allah (Arabisch voor Elohim, God) is altijd hoger dan dat van alle geld verzamelende en verdelende topmanagers. Sommigen denken daar dan bij: weg met die niets gelovende onderdrukkers! Politiek met een vaderland die het groot-terrorisme bestrijdt, zal daarom als het erop aankomt, los van de koopmanscultuur, publiek het doel aanwijzen van eerbiedig dank en eer geven aan de God, van Wie de liefde voor de mensen door Jezus Christus is gebleken en wiens gezag vèr boven alles uitgaat.

Politiek met een

Door dr. A.J. Verbrugh

Het marktliberalisme kenmerkt de westerse civilisatie en verspreidt zich verder over de gehele aarde. Het dringt overal door omdat het alles verkoopbaar maakt en economisch voordeel zowel een verbetering als een verleiding voor ieder mens kan zijn. Het kan de ontbinding bewerken van morele, sociale, culturele en zingevende betrekkingen die er onder de mensen bestaan. Omdat de erkenning van mensenrechten hiertegen onvoldoende bescherming biedt, moet de politiek méér doen. Zij moet de wereld niet alleen zien als woongebied van een gemengde massa van naar economisch voordeel strevende aardbewoners. Gelijktijdig moet zij de wereld zien als een mozaïek van vele vaderlanden die samen 30 % van de aardbol bedekken. Binnen elk van deze vaderlanden leeft een mensengroep die meestal een eigen wijze van bestaan wil leiden. De politiek behoort zich daarnaar te richten.

Op weg naar een transnationale elite

Het goede van het leven in een vaderland op aarde werd vroeger meer algemeen beaamd dan nu. Volgens velen in ons land is door marktwerking, het fiasco van de Sovjet-Unie, vermindering van grensbelemmeringen, door intensieve telecommunicatie en vliegverkeer, de globalisering van het leven op aarde onafwendbaar geworden. Voeg daarbij de migratiestromen en een vaderlandloos leven als wereldburger komt veel dichterbij. In het *Jaarboek van de multiculturele samenleving 2000* (FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling) werd geschreven dat een jonge intellectuele voorhoede en migranten een transnationale elite moeten vormen die zich kan bewijzen in voortdurend wisselende omgevingen. In de 21ste eeuw zou een gemeenschap op basis van culturele herkenning niet meer haalbaar zijn. Sommigen die door opleiding en omstandigheden hiertoe in staat zijn, willen graag een voorbeeld geven. Ze dromen ervan moeiteloos te manoeuvreren tussen New York en Tokio, tussen Brussel en Casablanca, enz. Overal kunnen nieuwe impulsen worden opgedaan, perspectieven gezien, indien nodig wisselende werk- en woonruimten betrokken. De moedertalen (voor zover afwijkend van de Engelse computer-, luchtvaart-, popmuziek- en universitaire collogetaal) kunnen verschillend zijn, maar hun gebruik als voertaal in het publieke leven moet worden gerelativeerd. De opgave van onze tijd is

vaderland

om midden in de reeks van belangen en culturen die er zijn, in de wereld een overbruggende multiculturele weg te wijzen. Vaderlandse geschiedenis kan als niet ter zake worden beschouwd. De culturen zullen lichtvoetiger worden, eerder vermengen en groepsbelangen zullen door de persoonlijke ambities in individuele belangen uiteenvallen. Dr. Hans Ester (univ.doc. KUN) schreef over de 'wereldcultuur' die Walt Disney aanbiedt (*Nederlands Dagblad*, 01-08-01).

Wat is het doel hiervan? De aardigheid is voor menigeen dat hij het een beetje beter doet dan een ander, iets weet wat een ander niet weet, en een beetje meer onmisbaar lijkt dan derden. Verder is er uiteraard de internationale vermaakindustrie, die koopkrachtige consumenten graag wil verwennen.

Is dit leven voor de betrokkenen een ideaal? Ik vermoed van niet. De permanente spanning en de voortdurende aanpassingen, zowel in werk- als rusttijden, kan lang niet iedereen verdragen. Hoe kan een gezin in deze omstandigheden harmonieus voortbestaan? En bij het passeren van midlife irriteert zo'n leven sneller. Dan ga je zoeken naar een meer stabiele en vertrouwde omgeving. Misschien toch wel een (klein beetje) vaderland? Laat hier echter één misverstand worden afgesneden. Als mensen kersen willen eten uit Turkije, over apparatuur onderhandelen in Japan, of over olie in Riyad, chatten met onbekenden in Zuid-Amerika, of Irkoetsk willen bezoeken met de Transsib, is daar natuurlijk niets tegen. Maar als zij geen prijs meer stellen op hun thuis in het vaderland, waar een bekende taal en omgangsstijlen van toepassing zijn, en waar nog wel eens eendracht kan bestaan over zaken die het hart beroeren, zou dit zijn te betreuren.

Tweede en derde garnituur

Bovendien kent het kosmopolitische, vaderlandloze leven vrijwel geen sociale hechting (Paul Scheffer, *NRC Handelsblad*, 27-1-01). Extreem was een bekende Amerikaanse sigarettenfabrikant, die dit jaar aan de regering van Tsjechië liet weten dat deze financieel voordeel van het roken door de bevolking kon hebben. Want de sterftেকans werd groter, waardoor haar pensioenverplichtingen zouden verminderen. Nu werd deze uitlating door ieder afgekeurd. Maar wel geldt dat er weinig sociale binding bestaat tussen enerzijds een elite die zich wereldwijd bij iedereen oppervlakkig thuisvoelt en marktgoederen en informatie uitruilt, en anderzijds zij

die niet tot deze transnationale elite behoren. Misschien zijn dezen op dit punt net wat minder getalenteerd, of hadden ze gewoon pech. Maar misschien ook lieten zij zich iets te veel gelegen liggen aan culturele, historische of religieuze voorkeuren, die bij de mondiale omgangsstijl minder ter zake doen. Blevেন zij soms iets te lang met hun hart hangen aan familie en omgeving? Ze ervaren dat de transnationale elite hen daarbij slechts vluchtig begrijpt. Zij voelen zich in het rationele mondiale denken, dat alleen op economisch rendement, consumenten en aandeelhouders is gericht en hierin is geïntegreerd, tekort gedaan. Bij de voorhoede van de toekomst vergeleken lopen zij achter, mensen van tweede of derde garnituur. Ook voor hen is dit geen toestand om zich over te verheugen. De teleurstelling kan al op vroege leeftijd bovenkomen, zoals bleek bij sommige jongeren onder de demonstranten tijdens de G8-top in juli in Genua.

In landen buiten de wereld van de westerse civilisatie werkt het bagatelliseren van hen die niet in het circuit van de globalisering zijn opgenomen, vaak sterker door. Hun landen worden verrijkt met nieuwe technologieën en investeringen en dit scheidt nieuwe banen en welvaart. Maar de marktwerking maakt dat kapitaalbeschikbaarheid en banen sterk afhankelijk zijn van de belangen en vaak ook internationale financiële speculaties van machtige handelscentra in het verre buitenland. De concurrentie heeft nogal eens tot gevolg dat lokale bedrijven moeten sluiten en nationale culturen in onzekerheid geraken en worden vervangen door ...niets. Want een juist afgestemde aanpassing van het aanwezige is zelden mogelijk. De Rotterdamse bedrijfswetenschapper prof. B. Nooteboom wees erop wat het betekent dat je daar veel minder gemakkelijk gebruik kunt maken van

plaatselijke netwerken, van makelaars, notarissen, octrooibureaus, advocaten, verzekeringen, hulpvoorzieningen en niet in de laatste plaats van onderwijs en opleiding op de gewenste niveaus (*de Volkskrant*, 28-7-01). Zowel sociaal-culturele als economische verhoudingen kunnen dan snel vastlopen. Een gemiddeld Afrikaans gezin consumeert vandaag 20 % minder dan 25 jaar geleden (W.J.de Ridder e.a., *Concurreren in de kenniseconomie*, SMO, Den Haag, 2001). Ook al denken we aan de sterke bevolkingsgroei in Afrika, toch is dit niet de verbeterde wereld die op het kolonialisme moest volgen.

Wat dan?

Nu is het niets nieuws om de invloed van ongebreideld marktliberalisme als oorzaak aan te wijzen van allerlei kwaad. In het Communistisch Manifest van Marx en Engels in 1848 stond al, dat overall waar de kapitalistische bourgeoisie het met haar markten voor het zeggen kreeg, de kleine koopman, de kleine industrieel en alle 'idyllische verhoudingen' onbarmhartig werden vernietigd met geen ander beroep dan op de gevoelloze 'contante betaling'. Maar het alternatief dat de opvolgers van Marx brachten, namelijk het plansocialisme dat uiteindelijk was gericht op een staatssturing volgens wereldplan, bleek erger dan de kwaal. 'Wat dan?', zou je kunnen vragen. In de jaren tussen de Tweede Wereldoorlog en de opheffing van de Sovjet-Unie vanaf 1989 is gezocht naar een mengvorm, die een combinatie moest zijn van het goede van het vrije handelsverkeer en van een sterk dirigerende overheid gericht op gelijkheid van inkomen en bezit. We noemden dit een vorm van 'gemengde economie', maar het werd een verzorgingsstaat die bleek uit te lopen op technologische achterstanden en onhoudbare financiële tekorten. Daarbij was uit het oog verloren dat zowel het marktliberalisme als het plansocialisme worden voortgedreven door dezelfde gedachte van het primaat van ieders economische behoeftebevrediging. Als nu naar een mengvorm van beide wordt gezocht, geldt daarvoor uiteraard hetzelfde. Maar de kern van de tekortkomingen die vandaag worden geconstateerd, is nu

juist dat de niet-economische waarden, de cultuur, de religie en in het algemeen de wortels van het bestaan steeds moeten wijken voor de economie en de technologie en daardoor niet voldoende tot hun recht komen. Ook de beste vorm van een 'gemengde economie' kan niet voorzien in dit aspect van het probleem. Vandaar wellicht dat de vraag wat er voor het tegenwoordige systeem van toenemende vrije marktwerking in de plaats moet komen, door de gangbare politiek nog niet is beantwoord.

Laat de vaderlanden leven

Wie zal de cultuur en de omgangsstijl in acht nemen, wie zal de godsdienstvrijheid waarborgen, wie de moedertaal, wie de feitenkennis van de geschiedenis (die het onderling gesprek kan mobiliseren), wie de zingeving in het onderwijs, wie past de sociale verhoudingen aan? Het gaat immers om deze zaken die onder de druk van de globalisering begraven dreigen te worden. Vrijwaring daartegen gelukt niet door reglementen van een wereldhandelsstelsel en slechts zeer ten dele door internationale commissies en de Verenigde Naties. Het zijn echter de aanmoedigende en sanctionerende overheden en instanties van de vaderlanden zelf die dit primair kunnen bewerken. Want de publieke waarden in de samenleving zoals de (niet als ruilobjecten verhandelbare) culturen, religies, zingevingen, kennis van historische ontwikkelingen, levensstijlen, sociale verhoudingen en hulpvoorzieningen, worden door deze overheden veel meer van nabij gekend. Zij komen uit de hier bedoelde samenlevingen voort en zijn de eerste van wie steun wordt verwacht bij de bescherming van de vrijheden in die samenlevingen. Het zijn deze overheden die de territoriale afbakening van de vaderlanden in stand houden. Er is een cliché uit 1945 dat zegt dat daaruit juist de gewapende conflicten voortkomen. Maar in 2001 zijn er - althans in Europa - verdragen en ingebouwde bovennationale controles die deze beletten. Als echter de nationale overheden de relevante staatkundige grenzen niet of onvoldoende in stand houden, dreigen andere gevaren. Aan de ene kant moet dan worden gedacht aan de bezwaren van een geleidelijk uitwissen en versmelten van stijlen en culturen, waarop nu al is gewezen. Maar er is bovendien nog een andere kant. Zoals bekend vergeleek Augustinus een staatkundig rijk zonder grensbelemmeringen met een uitgestrekte zee of waterplas (*De civitate Dei*, 2, IX,7). Naarmate de watervlakte uitgestrekter is, wordt zij ook gevaarlijker. Als ergens een storing optreedt, blijft deze niet tot die plaats beperkt, maar kan zij zich door de gehele watermassa voortplanten. Op de reeds lang gemondialiseerde kapitaalmarkt werkt een crisis in New York of Tokio door in de gehele financiële wereld op aarde. En wat de Europese Monetaire Unie betreft: inflatie in Italië jaagt gaandeweg ook bij ons de prijzen extra omhoog. Veel gevaarlijker wordt echter zo'n verre doorwerking bij

politieke schommelingen binnen de mensheid. Als deze niet langer door voldoende en sterke grenzen als tussenschotten worden gecompartmenteerd, kan een politieke onregelmatigheid binnen één gebied zich te gemakkelijk verder in de wereld voortplanten. Religieuze onlusten, boerenonlusten, chauffeursonlusten enz. in het ene land kunnen verwante onlusten in een ander land activeren. Zonder de barrière van grenzen doen ze de schokgolf hoger uitslaan. Ook de invloed van de media kan een rol spelen. Bij programmaproductenten wordt het succesvol opdrijven van publieke emoties soms als bewijs van vakbekwaamheid gezien. De bloedige gebeurtenissen die zich door geheel Joegoslavië verspreidden na de afscheiding van Slovenië in 1991, konden ontstaan omdat het uitgestrekte Joegoslavië veel vaderlanden omvatte. Bovendien wilden de interveniërende globalistisch denkende machten van het Westen op het punt van de vaderlanden zo weinig mogelijk toegeven.

In grote staten hebben de overheden en politieke leiders zoveel zorgen over stabiliteit en samenhang, dat zij vaak voorkeur geven aan een beleid met de harde hand of met actieve militaire medewerking (China, Indonesië, Rusland). Overheden van kleinere staten lopen in dit opzicht minder gevaar en kunnen meer vrijheid voor het leven in hun vaderland toestaan.

Solidariteit

De overeenkomst in taal en omgangsstijl die de samenleving binnen een zelfde vaderland kan kenmerken, is van veel belang zowel voor het leven als het werken in de maatschappij. Voor het leven in het algemeen, omdat de sfeer van geborgenheid die het verblijven in een bekende en redelijk stabiele omgeving meebrengt, dikwijls iets aantrekkelijks heeft. De bede van Paulus voor gezagdragers om in rust en vrede te mogen leven en God vrij te kunnen dienen, heeft goede gronden (1 Tim.2:2).

Maar ook voor het werken in de maatschappij is een overeenkomst in taal en omgangsstijl van veel belang. Want wat is de gemiddelde drijfveer bij het werk? Die is niet puur stoffelijk. Menselijke arbeid is uiteraard niet voldoende te kenmerken als 'het maken van voorwerpen' o.i.d. Ze is ook niet 'voorwerpen maken' die tegen loon worden geruild. We weten dat ieder die werkt, er zijn eigen gedachten bij heeft. Bijvoorbeeld: door mijn werk verhoog ik mijn niveau van kennis, zodat ik ... , of: het vervaardigde 'voorwerp' draagt bij tot ... , en: de beloning maakt het mogelijk om Als het goed is, worden de puntjes door de betrokkene ingevuld met iets aangenaams. Vaak komt daar wel wat optimistische fantasie bij te pas. Maar de fantasieën hebben ertoe bijgedragen dat men verder is gekomen.

Werken in de maatschappij maakt echter altijd samenwerking met anderen nodig (behalve voor Robinson Crusoe). De totale arbeid die moet worden gedaan, is over velen verdeeld. Voor de goede sfeer op de werkplek (ook op de verkoopplek of bij het werken on line) is het

plezierig als het aangename (van de invulling van de puntjes) iets gemeenschappelijks bevat. Het aangename wordt dan wederkerig versterkt. Gedeelde vreugd is dubbele vreugd. De teamgeest wordt verbeterd, zowel bij het handwerk als bij het hoofdwerk. Vandaar dat voor heel wat soorten van werkzaamheden wordt gezocht naar werkende personen die een beetje bij elkaar passen. Worden de personeelsgroepen al te multicultureel (dit is fundamenteel iets anders dan multiraciaal), dan kunnen de gedachten over de betekenis van de werkresultaten ook te ver gaan uiteenlopen. Het gevolg is dat de teamgeest gaat kwijnen en de arbeidsmotivatie verzwakt.

Vandaar dat grotere bedrijven dikwijls een bedrijfscultuur proberen te scheppen die via verslaggeving en mondeling doorgeven aan de medewerkers een gezamenlijk gevoel moet geven. De bedoeling is dat ze denken (in de stijl van hun bedrijf) te werken aan het gemeenschapswelzijn. Het is jammer dat deze voorstellingen soms worden doorkruist door fusies die de bedrijfscultuur op de schop nemen of door de invloed van aandeelhouders die een onderneming vooral als een financiële doelorganisatie zien. Bij onvoldoende winstcijfers stellen plotselinge massaontslagen hen tevreden als hierdoor de beurskoers maar stijgt. Beter is het als woordvoerders van de publieke samenleving als geheel kunnen waarmaken dat de werkzaamheden in de maatschappij een positief doel van de samenleving dienen. Zo was het bij ons in de eerste tien jaren na de Duitse bezetting van 1940/45, toen de wederopbouw van het door de oorlog verwoeste land het gemeenschappelijke doel van het werk was. Het aantal arbeidsconflicten was toen minimaal. Maar uiteraard moet niemand een oorlogsramp wensen, teneinde daarna gemeenschappelijk inspiratie te vinden. De enige positieve gemeenschappelijke inspiratie van de mensen is de bestemming die aan ieder bij zijn schepping is gegeven. Want oogmerk van de schepping van de mens is dat inderdaad zeer uiteenlopende arbeidsprojecten worden uitgevoerd, maar met een doel dat als beslissend onderdeel bevat, dat aan God de

Schepper expliciet dank en eer worden gegeven voor het verkregen resultaat. Uit de Bijbel is bekend dat het wezen van God ook de persoon van zijn Zoon Jezus Christus omvat. Velen zullen in deze scheppingsbestemming van de mensen een aanknopingspunt vinden voor hun verder reikende gedachten over zichzelf, over arbeid en over de samenleving. Anderen zullen constateren dat hierdoor richting en voortgang van de werkzaamheden inclusief een bevredigende beloning en sociale omstandigheden worden gestimuleerd. Weer anderen zullen waarschijnlijk roepen dat zij zo'n inspiratie juist niet willen. Aan hen moet dan worden verzocht aan te geven hoe zij tot betere harmonie en stimulering zouden willen komen.

Nu is dank en eer geven aan God de Schepper een universele doelstelling voor de gehele mensheid, die door ieder op eigen persoonlijke manier wordt ingekleurd. Echter zullen in elk vaderland die persoonlijke manieren ook dikwijls 'groepskenmerken' bezitten.

Gemeenschappelijk verleden, geografische positie, taal, cultuur en andere omstandigheden zijn oorzaak van die kenmerken. Maar omdat en zolang deze kenmerken gemeenschappelijk zijn, zullen zij het aanmoedigende zicht op een gemeenschappelijke toekomst voor het vaderland versterken. Hieruit kan onderlinge solidariteit voortkomen, de solidariteit namelijk van een reisgezelschap dat een zelfde weg wil gaan, elkaar helpt en elkaar nodig heeft.

Het vaderland is niet het hoogste doel

Het gemeenschappelijke van de kenmerken van de inwoners van een vaderland kan ook nationale identiteit worden genoemd. Maar nu moet je wel even goed uitkijken. Van columniste Elsbeth Etty schreef haar collega Bas Heijne in *NRC Handelsblad* dat als Etty de woorden nationale identiteit leest, ze het geluid hoort van laarzen op de trap. Deze begrippen moeten daarom worden getoetst aan de publieke moraliteit.

Nu meen ik dat de scheppingsbestemming van ieder mens het eerst in aanmerking komt als algemeen erkende grondslag van de publieke moraliteit

(A.J.V. in: *Liberaal Reveil*, april 2001, 64). De mensen zijn geschapen om eerst de aarde in cultuur te brengen, in stand te houden en om nageslacht te vormen. Daarbij zijn verschillende vaderlanden gevormd en volken ontstaan. Toch kan niemand ontkennen dat volgens de Bijbel het definitieve vaderland van de gelovigen een hemels vaderland is (Fil.3:20). God heeft dit als een goed gefundeerde stad voor hen gereedgemaakt (Hebr.11:16). Hun stamvader Abraham zag dit vaderland alleen nog maar in de verte. En op aarde noemde hij zich een vreemdeling en tijdelijke bewoner. Toch is het woord 'vaderland' aan aardse situaties ontleend. Bovendien werd aan Abraham voor zijn nazaten, naast het hemels vaderland, óók een vaderland op aarde beloofd, het beloofde land, waar Israël zou wonen. De Bijbel is over het streven naar een vaderland op aarde dan ook niet negatief. Maar het uitzicht op het hemels vaderland is een waarschuwing om van een vaderland op aarde niet alles te verwachten. Doet men dit wel, dan dreigt het gevaar van een totalitair gedachtegoed, waarvan de gevolgen wel eens de vrees van Etty zouden kunnen zijn. Want ook als het in het aardse vaderland perfect zou toegaan (hetgeen ik ontken), zou dit nooit méér zijn dan een soort van inleidende sfeer die ver voorafgaat aan het definitieve vaderland.

Bakens voor regeringsbeleid

In dagbladen en tijdschriften en op internet worden heel wat bezwaren vermeld die tegen het proces van globalisering (en europeanisering) kunnen worden ingebracht. Soms wordt daarbij een opwekking gevoegd tot waakzaamheid tegen verlies van Nederlandse identiteit en zeggenschap.

Het zullen echter wegebbende oproepen zijn als ze niet doordringen tot de politiek van de overheid. Hiervoor is een beleidsplan met concrete voorschriften en wetten nodig. Nu kan je bij een plan voor voorschriften en wetten onderscheiden: 1) regels die dienen als duidelijke bakens in de verte, waarop de politiek zich kan oriënteren, en 2) eerste stappen naar zulke regels toe. Die eerste stappen moeten worden gevolgd door volgende stappen, maar die eerste stappen hebben misschien na enige tijd al zoveel effect, dat verdere stappen een overreactie zouden betekenen. De bakens in de verte kunnen niettemin nuttig zijn. Want bij het zetten van eerste stappen moet de overheid al met zoveel regels en omstandigheden rekenen, dat ze zonder bakens gemakkelijk het zicht op de situatie kan verliezen. Als besluit worden nu als voorbeeld enkele van zulke bakens voor politiek met een vaderland aangegeven.

1. Onderwijs en opvoeding

In de eerste plaats dient op het binnenlandse terrein het gemeenschappelijke van de kenmerken van ons land meer te worden geprofileerd. In binnen- en buitenland wordt dan duidelijker gezien waarom het gaat als over

het bewaren van de Nederlandse identiteit wordt gesproken. Dan moeten we niet te lang haperen bij vragen als: ja, wat is eigenlijk de Nederlandse identiteit? Ieder zal het er wel mee eens zijn dat je dan geen opsomming moet geven van negatieve eigenschappen (bijv. internationale drugshandel via Nederland, of de vlegelachtigheid van een aantal uit Nederland afkomstige toeristen in het buitenland, de geringe hoffelijkheid e.d.). Als je je tot de positieve eigenschappen wilt beperken – omdat die het zijn die versterking verdienen – lopen de meningen hierover natuurlijk flink uiteen. Dit zij zo, maar profilering van de Nederlandse identiteit moet beginnen bij opvoeding en onderwijs. In het kader van dit onderwerp gaat het daarbij over minimumeisen die op het gebied van kennis en pedagogie zowel aan openbare als aan erkende bijzondere scholen gesteld moeten worden. Dan wordt hier gepleit voor kennis van Nederlandse taal, die van vaderlandse geschiedenis, bijbelkennis, van de betekenis van eerbied voor de Schepper, van burgerlijke tolerantie en van de meeste mensenrechten, van betrouwbaarheid, gehoorzaamheid, plichtsbesef, werkzaamheid met initiatief, doorzettingsvermogen, solidariteit, bescheidenheid, goede manieren en goede kennis van Engels (omdat Esperanto utopisch bleef), maar alleen als lingua franca. Dat wiskunde, informatica, natuurwetenschappen, kennis van andere talen, recht, economie, kunst en sportbeoefening eveneens onmisbaar zijn bij het onderricht, behoeft hier niet te worden vermeld. Want ieder is het er wel over eens dat onvoldoende onderricht in deze zaken juist een negatieve invloed zou hebben op de Nederlandse identiteit. Wellicht wordt gezegd, dat vaderlandse geschiedenis niet meer kan, omdat Europese en mondiale geschiedenis deze vervangen. Evenzo dat de Bijbel in Nederland niet meer kan, omdat volgens sociaal-cultureel onderzoek de algemene opinie nu a-religieus of multireligieus is. Of dat gehoorzaamheid, plichtsbesef en goede manieren gevaren zijn voor de creativiteit. Dit zijn dan andere meningen, maar ze lijken mij niet bevorderlijk voor een positieve profilering van Nederlandse groepskenmerken.

2. Migranten

Een volgend punt dat hiermee nauw samenhangt is dat wat Paul Scheffer het multiculturele drama noemde. Elke asielzoeker (vaak vooral een economische vluchteling) met onduidelijke herkomst moet eerst worden onderzocht op zijn moedertaal (of -talen) om het land van herkomst vast te stellen, waarheen hij kan worden teruggezonden bij afwijzing en na eventuele relevante wijziging van de situatie in het herkomstland. Als vanuit bepaalde landen veel asielzoekers naar Nederland komen, moet onze regering hierover contact onderhouden met de overheden aldaar, die voor de poging tot landverhuizing verantwoordelijk worden gesteld. Gerichtte ontwikkelingshulp en hervormingen kunnen de situatie in dat land verbeteren. De individuele migrant die zich hier

toch zou willen vestigen, moet van het eerste begin af weten dat tot de voorwaarden van langer dan gelimiteerde tijdelijke toelating tot onze maatschappij behoren: zijn inburgering en zijn Nederlander willen zijn met de Nederlanders. Dit laat het dieperliggende geloof vrij, maar zowel het publieke en uiterlijke gedrag als de beheersing van het burgerschap zullen aan regels moeten voldoen waarvan de bandbreedte strak wordt gehandhaafd. Want met de verwachting van 2 miljoen allochtonen in 2010 willen wij hier geen multiculturele samenlevingsvorm die meer en meer uit minderheden bestaat, en ook geen grote enclaves van in Nederland ongeïnteresseerde vreemdelingen. (Met multicultureel wordt ook hier iets anders bedoeld dan met multiraciaal -alle mensen hebben dezelfde Schepper en zijn daarin gelijk.) Toelating van gezinnen van migranten zal slechts mogelijk zijn: 1) nadat de migrant zelf blijkt heeft gegeven voldoende ingeburgerd te zijn; 2) als het een gezin betreft dat in het land van herkomst reeds voldoende lang functioneerde voordat de migrant om toelating verzocht; 3) als de leden van het gezin aan dezelfde inburgeringsregels voldoen als het eerst toegelaten gezinslid; 4) er voldoende Nederlandse leerkrachten beschikbaar zijn om de inburgering mogelijk te maken. Naturalisatie mag geen dubbele nationaliteit veroorzaken.

3. Cultureel Statuut

Er zijn grensoverschrijdende beleidsterreinen (zoals milieubeheer, wetenschap en technologie, vervoer, bestrijding van internationale criminaliteit), waarvan de problemen zo mogelijk op mondiaal, EU- of ander internationaal niveau moeten worden nagespeurd en aangepakt. Hetzelfde geldt voor economische markten en ontwikkelingsvraagstukken. Voor zaken die de openbare veiligheid betreffen, zijn de NAVO, of een militaire verdragsorganisatie met soortgelijke, niet supranationale structuur, als aanvulling op de controle vanuit de Verenigde Naties noodzakelijk. Er zijn echter ook aspecten van rechtstreeks grensoverschrijdende beleidsterreinen die bijvoorbeeld binnen de EU

slechts zijdelings in verband kunnen worden gebracht met onder meer culturele zaken, sociale zaken, of zaken die de levensstijl en het onderwijs van lidstaten betreffen. Zulke zijdelingse relaties mogen niet als alibi dienen om delen van ook deze beleidsterreinen te europeaniseren of te internationaliseren. Desnoods zullen dan bepaalde materiële voordelen moeten wijken voor de immateriële. Nederland moet daarom een Nederlands 'Statuut voor de cultuur' opstellen, dat een opsomming geeft van onderwerpen van Nederlandse zeggenschap: dus over bijv. binnenlandse culturele zaken, Nederlands cultureel beleid in het buitenland, taal, onderwijs, het rechtsbestel, sociale wetgeving en grondslagen van de monarchie en het staatsbestel. Grondwettelijk moet worden vastgesteld dat wettelijke voorschriften in Nederland die direct gevolg zijn van het bepaalde in dit 'Statuut voor de cultuur', hogere gelding hebben dan voorschriften van verdragen en van de EU. Uiteraard verdient het de voorkeur dat niet alleen Nederland, maar elk van de EU-lidstaten een eigen 'Statuut voor de cultuur' vaststelt en dat over de betekenis hiervan bij verdrag wordt besloten.

4. Europa van statengroepen

Voor de vrijheid van het leven in ons land moet een sterk ongelijke verdeling van krachten bij de samenwerking tussen de lidstaten in Europa worden vermeden. Daarom is het oppervlakkige toekomstbeeld (op z'n Nederlands) van een supranationaal, federalistisch en democratisch Europa onbruikbaar. Daarbij zou het Europees Parlement geheel volgens evenredige vertegenwoordiging moeten zijn gekozen en de Europese Commissie (als Europese regering) zo moeten worden samengesteld dat ze het vertrouwen van de meerderheid van het EP heeft. Dit beeld past wel bij de gedachten van hen die de wereld slechts als een markt voor naar economisch voordeel zoekende mensen willen zien. Maar zo is de wereld niet. En ga nu eens na: Nederland heeft 16 mln. Inwoners, Duitsland ruim 82 mln., het Ver.Koninkrijk, Frankrijk en Italië elk bijna 60 mln., Spanje bijna 40 mln. Als we de verhouding tussen deze aantallen als maat nemen voor die van de aantal-

len Nederlandsgezinde, Duitsgezinde, Fransgezinde, enz. kiezers en hun gekozen vertegenwoordigers, zouden er in een parlement van bijvoorbeeld 150 leden 6 Nederlandsgezinde leden zijn, tegen 31 of 32 Duitsgezinde leden en telkens ongeveer 22 à 23 Frans-, Brits- en Italiaansgezinde leden. Belgisch zijn er 4, Zweeds 3 à 4, Deens en Fins elk 2. Luxemburg haalt de 'kiesdeler' niet. Het is duidelijk dat voor de samenstelling van een Europese Commissie die als EU-regering het vertrouwen moet hebben van de meerderheid van zo'n parlement voor de EU, Nederland er helemaal niet toe doet. Daarom moet zeker door Nederland naar een vorm van samenwerking in de EU worden gezocht, die minder democratisch-evenredig is, de zeggenschapsrechten van de lidstaten beter in tact laat (bijv. door toekenning van het veto-recht), en dus een veel meer intergouvernementeel karakter draagt.

Nu is de praktijk ook helemaal niet zo evenredig-democratisch. De meeste lidstaten van de EU hebben eeuwenlang afzonderlijk bestaan en zijn daarom onderling te heterogeen geworden voor vereniging in een federatie met homogene supranationale democratisch functionerende partijen en fracties in het EP. Alleen de regeringen van België (dat met eigen eenheid moeite heeft), Duitsland (dat in een Europees Parlement de grootste afvaardiging kan claimen) en Italië, dus van lidstaten waarvan de eenheid en grenzen pas in de 19e en 20e eeuw zijn bevestigd, staan meer open voor zo'n federaal Europa. Dit bleek uit de naar federatie koersende voorstellen die vanuit Duitsland door buitenlandminister Fischer en bondskanselier Schröder werden gelanceerd, maar behalve vanuit België en Italië weinig instemming kregen.

Omdat het supranationale, evenredig-democratische Europa steeds minder als een reële optie wordt erkend, is het jammer dat de gangbare Nederlandse politiek nog geen eigen koers heeft gevonden. Dit verklaart de stemmen die van eigen onmacht getuigen door ervoor te pleiten dat wij ons in Europa maar onder de leiding van het grote Duitsland moeten stellen, want

- voor Nederland ligt voor de hand een sterke gerichtheid op Duitsland, waarmee onze opvattingen voor een flink deel verwant zijn (Clingendael-directeur dr. A. van Staden in de *Internationale Spectator* van juli-aug. 2001);
- Duitsland is sinds jaar en dag de machtigste Europese mogendheid, Nederland moet accepteren dat het in dezen slechts kan volgen (prof.dr.R.H.Lieshout te Nijmegen in *NRC Handelsblad* van 13-6-01);
- het echte Duitsland moet het Duitsland van de bezinning op het culturele Europa zijn, Duitsland met zijn eigen cultuurbronnen bepaalt het niveau van de discussie (Dr.Hans Ester te Nijmegen in *Nederlands Dagblad* van 21-6-01).

Meer voor de hand ligt dat met name de kleinere lidstaten naar geschikte coalities zoeken (statengroepen vormen) om ten opzichte van de grote staten een voldoende evenwicht van politieke krachten te waarborgen. Ook de eerste voorstanders van Europese eenwording zoals Hendrik Brugmans pleitten in 1945 al voor de vorming van regionale politieke 'onderfederaties' om Europese integratie meer evenwichtig te laten verlopen. Mocht het Europa van 15 en in de toekomst gaandeweg meer dan 20 lidstaten zich naar buiten als een bundeling van bijvoorbeeld vier of vijf min of meer regionale statengroepen kunnen presenteren, dan zou dit op het niveau van de EU een praktische oplossing van veel institutionele vraagstukken aanzienlijk dichterbij brengen.

Maar ook zonder bespiegelingen over vergezichten voor Europa is voor ons land altijd actueel dat we binnen de EU toenadering zoeken tot de noordelijke lidstaten, Denemarken, Zweden, Finland. Als ook onze (in de praktijk erg losse) Benelux-partners aan deze toenadering willen deelnemen, is dit uitstekend. Het is daarbij te hopen dat de Nederlandse politieke elite dan nooit meer spreekt over Nederland als 'grootste van de kleine lidstaten' (ontroerend voor de groten maar heel irriterend voor de kleineren). De noordelijke landen (van boter en bier) zijn nader aan ons verwant dan de zuidelijke (van olie en wijn), ook mentaal, al trekken velen van ons naar het zuiden voor hun zonzakanties. Oud-minister C.A. van der Klaauw, die destijds onze ambassadeur in Stockholm was, zei mij eens dat in Zweden wel over Nederland werd gesproken als het meest zuidelijke van de Scandinavische landen. Misschien is er in zoverre in het karakter iets gemeenschappelijks, dat de Friese en noordelijke delen van ons land evenals Scandinavië nooit tot het Romeinse Rijk hebben behoord. Maar afgezien van mogelijke en onmogelijke bijgedachten, vertegenwoordigt zo'n min of meer regionale kleine-landen-overleggroep met Benelux nog altijd een bevolking van 46 miljoen mensen (zonder België en Luxemburg 35 miljoen). Dit kan in bijvoorbeeld de EU-Raad een verbetering betekenen van haar positie indien vergeleken met die van de afzonderlijke kleine lidstaten. Met het oog hierop kan bij verdrag tot regelmatige consultaties tussen de regeringen van de betreffende lidstaten worden besloten, mede ten bate van de bescherming van eigen identiteit.

Nog veel uiteenlopende kwesties kunnen bij dit onderwerp aan de orde komen; over de bijdrager tot evenwicht die de VS aan Europa kunnen bieden; over publieke verantwoording van de consultaties binnen een statengroep e.v.a. Wie zich inzet voor politiek met een vaderland, zal ze snel tegenkomen.

*Verbrugh in de Tweede Kamer
in de jaren zeventig*

Over dr. A.J. Verbrugh

Albertus Johannes Verbrugh werd geboren op 19 juli 1916 te 's-Gravenhage. Hoewel gepromoveerd in de scheikunde, stond het grootste deel van zijn leven in dienst van de politiek. 52 jaar lang

was hij actief in en voor het GPV. Zo was hij tien jaar lang lid van de Tweede Kamer, in totaal 33 jaar lang lid van de Centrale Verbondsraad (CVR) van het GPV en vanaf de oprichting van het wetenschappelijk bureau van het GPV, de Groen van Prinsterer Stichting 22 jaar lang onafgebroken lid van het curatorium. Hij schreef een twintigtal boeken en rapporten en enkele honderden artikelen in allerlei bladen. In 1980 verscheen deel 1 van zijn drie-delige standaardwerk 'Universeel en Antirevolutionair'. In 1992 trad dhr. Verbrugh terug als lid van de CVR. Hij bleef echter betrokken. Samen met Roel Kuiper publiceerde hij in 1996 het eerste gezamenlijke boek van RPF en GPV: 'Gelukkig is het land'. Afgelopen januari was hij samen met zijn vrouw nog op het startsymposium van het WI van de ChristenUnie. Op dit moment kampt dhr. Verbrugh met gezondheidsproblemen. De redactie dankt hem voor zijn inbreng en wenst hem beterschap.

*Verbrugh,
april 1998*

Elke week komen er op het partijbureau van de ChristenUnie vele verzoeken binnen van leden van gemeenteraden en provinciale staten. Zij vragen om informatie en/of advies. Soms zijn dat sterk persoons- of plaatsgebonden vragen, maar regelmatig wordt er informatie en advies verstrekt waar ook anders bestuurders iets aan zouden kunnen hebben. In deze rubriek worden er één of meer uitgelicht en uitgewerkt.

Onderwijsachterstanden, uw gemeente een zorg?

Door Corine Dijkstra, adviseur raads- en statenleden

Onderwijsachterstand. Ondanks alle beleid in de afgelopen jaren bestaat het nog steeds. Uit onderzoek blijkt dat leerlingen die met een achterstand beginnen op de basisschool, deze achterstand niet inhalen. Het Gemeentelijk onderwijsachterstanden beleid (GOA) kan volgend jaar weer een forse impuls verwachten en dat betekent voor veel gemeenten meer werk aan de winkel.

Voor- en vroegschoolse educatie en onderwijskansenbeleid zullen vanaf 2002 een integraal onderdeel vormen van het onderwijs-achterstandenbeleid. Het budget dat hiervoor beschikbaar is gesteld, zal groter zijn dan het huidige budget. Dit betekent dat het aantal gemeenten dat aanspraak kan maken op deze middelen, ook fors wordt uitgebreid naar ongeveer 360 gemeenten.

In 1998 markeerde de overgang van onderwijsvoorrangsbeleid naar gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (GOA) een verandering op het bestuurlijke niveau. De regie werd versterkt door van een regiobenadering naar een gemeentelijke aansturing over te gaan. Er werden nadere afspraken met gemeenten gemaakt over de aanpak van achterstanden op individuele scholen. Deze schoolspecifieke aanpak en bestuurlijke aanscherping maakt vanaf 1 augustus 2002 integraal onderdeel uit van het nieuwe Landelijke Beleidskader GOA. Kern van het nieuwe beleidskader is dat het gemeentebestuur over de bereikte resultaten verantwoording af legt aan de gemeenteraad. Door middel van monitoring en evaluatie volgt het Rijk de ontwikkelingen in het lokale GOA-beleid.

Doelstelling van het GOA-beleid

Het GOA-beleid wil een verbetering van de leerprestaties en de schoolloopbanen van kinderen uit de doelgroepen van het onderwijsachterstandenbeleid. Daarom richt het beleid zich op drie kwalificatiedoelen en een inhoudelijk doel. Deze eerste drie refereren aan die schakelmomen-

ten in de onderwijsloopbaan die voor de toerusting van leerlingen van deelname aan de maatschappij cruciaal zijn.

1. Bij de aanvang van het leesonderwijs in de basisschool zijn leerlingen uit de doelgroepen voldoende toegerust om het verder basisonderwijs met succes te kunne vervolgen;
2. Vanaf het bereiken van het voortgezet onderwijs onderscheiden doelgroep-leerlingen zich niet van de overige leerlingpopulatie wat betreft de relatieve deelname aan de schoolsoorten;
3. De doelgroepleerlingen halen tenminste een startkwalificatie, waardoor zij kunnen functioneren op het niveau van beginnend beroepsbeoefenaar en ze zijn toegerust om sociaal en economisch in de samenleving te functioneren.

Het inhoudelijke doel is het leren beheersen van de Nederlandse taal.

De taak van gemeenten

In het landelijke beleidskader is opgenomen dat de middelen voor achterstandenbestrijding lokaal worden ingezet op grond van een analyse van de ernst van de problemen. De gemeenten zullen met schoolbesturen en andere instellingen bindende afspraken moeten maken over de inzet van middelen die de gemeente beschikbaar telt in het kader van achterstandenbestrijding, en ook over de schoolgebonden GOA middelen die er zijn. De besteding moet bepaald worden door concrete problemen die moeten worden opgelost. Hierbij komt tot uitdrukking dat de focus niet meer ligt op

faciliterend beleid maar op kwaliteitsbeleid. De desbetreffende scholen dienen een ontwikkelingsplan op te stellen waarvan specifieke, meetbare en aan een tijdslijm gebonden resultaatsafspraken zijn verbonden. Elke GOA gemeente levert aan het Rijk monitor- en evaluatiegegevens, die inzicht bieden in zowel de realisatie van de gestelde doelen als in de goede besteding van middelen.

Visie van de ChristenUnie

In het verkiezingsprogramma van de ChristenUnie staat dat het heel belangrijk is de prestaties van kinderen in achterstandssituaties te verbeteren. Het is goed dat met het nieuwe beleidskader de resultaten van beleid worden gemonitord en geëvalueerd. Zo kunnen niet-effectieve projecten tijdig gesignaleerd worden. De Brede School is zinvol als ze kan bijdragen aan de bestrijding van onderwijsachterstanden. Het concept van de brede school is dat onderwijs en welzijnswerk samenwerken aan de cognitieve en psychosociale ontwikkeling van achterstandskinderen. Het verkiezingsprogramma stelt nadrukkelijk, dat het niet de bedoeling is dat de Brede School enkel gaat fungeren als opvang voor kinderen van werkende ouders. De op resultaat gestuurde aanpak geeft voor deze notie meer waarborgen. Daar kan tegenin worden gebracht, dat het werken aan niet meetbare zaken, zoals sociale cohesie en normen en waarden, in de scholen hiermee op de achtergrond raakt. De bezinning op het in kwalitatieve doelstellingen verwoorden van gewenst gedrag blijft daarom een opdracht en een uitdaging.

Van dual naar duel?

Door L.C. Groen, burgemeester van Bunschoten en lid van de commissie-Elzinga

Met brede steun is het wetsvoorstel dualisering gemeentebestuur op 20 september j.l. door de Tweede Kamer aangenomen. Daarmee is de weg vrij om bij het aantreden van de nieuwe gemeenteraden in maart 2002 over te gaan tot nogal wat veranderingen in het besturen van gemeenten. Zal dat tot spectaculaire tonelen leiden?

Sinds het rapport van de staatscommissie dualisme en lokale democratie (de commissie-Elzinga) in januari 2000 werd uitgebracht, heb ik zo'n twintig spreekbeurten over dualisering op allerlei locaties in het land vervuld. Ik heb er dus heel wat over afgepraat en ik heb ook veel gehoord van lokale bestuurders.

Mij viel o.a. op, dat in de eerste maanden ná het verschijnen van het rapport de geharnaste verweren tegen het dualiseren de overhand hadden. De analyses van het rapport werden eenzijdig en onvolledig bevonden en het aangeprezen middel werd als erger dan de kwaal betiteld. Kortom: niets ging boven het monistische systeem en de burger kwam in veel gemeenten niets tekort dus veranderen was uit den boze.

In de loop van de tijd ervoer ik een voorzichtige kentering in de opstelling van de belangstellenden bij mijn spreekbeurten. Er werd meer nagedacht over eventuele effecten van de dualiseringsvoorstellen en in diverse gevallen werd een aanloop genomen naar het gaan experimenteren op een aantal terreinen. Nu het wetsvoorstel is aangenomen breekt bij velen het besef door dat er "toch echt wat gaat veranderen" en maakt men zich op voor voorbereidende maatregelen.

Als ik kijk naar wat de dualiseringsvoorstellen betekenen voor het functioneren van de onderscheiden bestuurscolleges en het ondersteunende apparaat dan valt er de komende jaren heel wat te wennen aan nieuwe verhoudingen. Ik geef een paar voorbeelden zonder uitputtend te zijn:

- de gemeenteraad zal méér werk moeten maken van het sturen van de agenda en zich minder moeten laten leiden door burgemeester en wethouders;
- de secretaris moet uit de voeten kunnen met de griffier;
- een onafhankelijke rekenkamer of een lokale "rekenkamerfunctie" doen hun intrede in de gemeentehuizen; de raad, b en w en hun ambtenaren moeten hiermee rekening gaan houden;
- de burgemeester moet bij de vaststelling van de raadsagenda met b en w, de raadsgriffier en de raadscommissies rekening houden;
- de wethouders moeten zich realiseren dat –hoewel nu alle bestuursverantwoordelijkheden bij hen liggen- de raad als hoofd van de gemeente recht heeft op doeltreffende informatie en in staat gesteld moet worden het hoofdschap te kunnen uitoefenen;
- fractievoorzitters moeten eraan wennen, dat wethouders zich iets lossen van de fractie kunnen gedragen (want hebben hun eigen

bestuursverantwoordelijkheden);

- raadsleden zullen meer via de volksvertegenwoordigende functie en minder via de voorstellen van b en w invulling moeten geven aan hun lidmaatschap van het hoofder gemeente.

Bij veel deelnemers aan de bestuurlijke processen in de gemeenten proef ik de vrees, dat deze nieuwe positioneringen verscherping van verhoudingen zullen inhouden, bijvoorbeeld de secretaris tegenover de griffier, de raad tegenover b en w, de wethouder tegenover de fractie, de ambtenaar tegenover het raadslid. Mij dunkt, dat het nu juist de uitdaging van de dualisering is om – met in achtneming van gewijzigde posities en verantwoordelijkheden (het duale) - tóch tot een evenwichtig bestuur van de gemeente te komen. Dat betekent: de veranderingen niet zien als een bedreiging van de eigen verworvenheden en positie, maar als een test tot veranderingsbereidheid en een kans om het systeem te verbeteren. Dat zal ons wel enige tijd kosten; per slot van rekening is iedereen gekozen of benoemd onder monistische omstandigheden. Langs wegen van geleidelijkheid, door te experimenteren en door te evalueren zullen we verder komen. Alleen zo'n houding en aanpak voorkomen dat dual verwordt tot duel.

Lokaal Europa

Door drs. F.J.P. van Dijk, onderzoeker lokale overheden

Wat hebben Europa en de lokale overheden met elkaar van doen? Lokale bestuurders staan niet zo vaak stil bij Europa. Àls ze al aan Europa denken, dan is dat vaak in termen van de geldpotten, de subsidies die te verkrijgen zijn ter bevordering van de regionale economische ontwikkeling (de zogenoemde structuurfondsen). Daar gaat het in dit artikel echter niet over. In deze studie proberen we inzicht te krijgen in de invloed die Europa heeft op de lokale overheden en de invloed die de lokale overheden hebben of kunnen hebben op Europa.

De Europese Unie bestaat sinds 1995 uit 15 lidstaten. Die lidstaten kennen allemaal verschillende bestuurslagen 'onder' dat nationale niveau. Die bestuurslagen worden meestal de decentrale, lagere of subnationale overheden genoemd. De term 'decentraal' doet alleen wat weinig recht aan de grondwettelijke autonomie van die overheden en de termen 'lager' en 'subnationaal' impliceren bovendien teveel een hiërarchische verhouding. Bij de ChristenUnie gebruiken wij daarom altijd de term 'lokale overheden', waarmee we niet alleen de gemeenten, maar ook de provincies bedoelen.

Nederland is een 'gedecentraliseerde eenheidsstaat'. Rijk, provincies en gemeenten zijn grondwettelijk verantwoorde overheden, drie autonome bestuurslagen, maar wel binnen één constitutioneel-rechtelijk systeem. Toch kan het Europees beleid niet langer worden gezien als 'buitenland beleid', maar wordt steeds meer onderdeel van het binnenlands bestuur. Europa beïnvloedt op allerlei manieren het binnenlands beleid. Europa wordt dan ook wel de 'vierde bestuurslaag' genoemd.

Invloed van Europa

Ongeveer 40% van onze nationale wet- en regelgeving wordt in meer of mindere mate bepaald door de Europese Unie. Direct en indirect is een groot deel daarvan ook weer van toepassing en invloed op de lokale overheden. Veel van de Europese regelgeving - die intussen al meer dan 80.000 bladzijden beslaat - zal door gemeenten moeten worden nageleefd, uitgevoerd of gehandhaafd. Nog niet alle gemeentebestuurders en hun ambtenaren zijn daarvan doordrongen. 'Brussel' is dichterbij dan we denken.

De gevolgen van de Europese regelgeving zijn niet altijd zo duidelijk merkbaar als tijdens de MKZ-crisis, toen Nederland wilde vaccineren maar er hardhandig aan werd herinnerd dat er in Brussel bindende afspraken worden gemaakt.

Misschien kan een aantal voorbeelden de gevolgen van 'Europa' voor de lokale overheden duidelijker maken¹:

Stelt u zich voor dat in uw gemeente een bedrijf gevestigd is (of zich gaat vestigen) dat voor de lokale economie zeer belangrijk is. Het brengt bijvoorbeeld werkgelegenheid met zich mee en kansen voor toeleveranciers. Logisch dat de gemeente voor dit bedrijf op een of andere manier een goed ondernemersklimaat wil scheppen. Dat kan op zeer uiteenlopende manieren. Bijvoorbeeld door te investeren in infrastructuur waar dat bedrijf profijt van heeft en door de verkoop van onroerend goed onder de marktprijs. Stel dat uw gemeente verzuimd heeft om deze maatregelen aan de Europese Commissie te melden, dan ontstaat een probleem wanneer de Commissie daar lucht van krijgt. Het gevolg: uw gemeente moet deze vorm van steun terugvorderen bij de ontvanger.

Het kan nog erger: voor het bewuste bedrijf moet een groot bedrijventerrein worden ingericht en een nieuw pandencomplex gebouwd worden, alles voor meer dan 12 miljoen gulden. Zonder verdere openbare aanbesteding wordt het project aan de plaatselijke aannemer gegeven. Of nóg erger (het voorafgaande zou nog onwettigheid kunnen zijn, maar nu wordt het echt fraude): om onder de aanbestedingsregels uit te komen wordt het bedrijventerrein formeel in vier percelen verdeeld. Als 'Europa' hier achter komt, dan kan de bewuste gemeente tot op heden niet eens zoveel gebeuren. Vooralsnog ligt de aansprakelijkheid op rijksniveau.²

Er zijn meer voorbeelden te noemen van de invloed van Europese regels op het lokale niveau. Op milieugebied bijvoorbeeld. Er is een duidelijke toename van regels op het vlak van luchtverontreiniging, geluidshinder en

afval. De Habitat-richtlijn is een ander voorbeeld van Europese invloed. Die richtlijn stelt o.a. een Europees ecologisch netwerk vast van speciale beschermingszones. In 2000 heeft de staatssecretaris van LNV als gevolg van die richtlijn 49 nieuwe zones aangewezen en binnenkort worden dat er véél meer. Dit heeft gevolgen voor ruimtelijke-ordening-plannen. De Habitat-richtlijn kent ook een rode lijst van met uitsterven bedreigde dieren. Er worden regelmatig bouwplannen gewijzigd, vertraagd of afgeblazen omdat ter plekke zo'n dier ontdekt is.

De invloed van Europa wordt al met al steeds sterker en duidelijker. Volgens professor mr. B. Hessel, bijzonder hoogleraar Europees recht en decentrale overheden aan de Universiteit van Utrecht, denken veel bestuurders en ambtenaren ten onrechte dat gemeenten tegen de invloeden van de Europese regelgeving worden beschermd door de centrale wetgever, de nationale overheid.

Uit de jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie komt echter steeds duidelijker naar voren dat provincies en gemeenten zelf verplicht zijn initiatieven te nemen om het gemeenschapsrecht na te leven. De noodzaak tot actief en zelfstandig optreden wordt nog versterkt door recente jurisprudentie op het punt van de aansprakelijkheid tegenover de eigen burgers. Zowel nationale als lokale overheden kunnen in principe aansprakelijk worden gesteld voor schade die particulieren lijden door inbreuk op het gemeenschapsrecht.

Verbetering van de kennis over de Europese Unie en de Europese regelgeving is een eerste voorwaarde voor een actievere houding van elke gemeente en provincie. Begin 2002 zal door het Rijk, het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen een kenniscentrum worden opgericht, dat nationale en lokale overheden moet ondersteunen bij de toepassing van Europees recht.

Het zou goed zijn als bestuurders van de ChristenUnie eens nagaan hoe de toepassing van het Europees recht geregeld is in hun eigen provincie of gemeente. Wordt er structureel gewerkt aan vermeerdering van kennis over Europese regelgeving en de uitwerking daarvan in de praktijk? Wordt de oprichting van het bovengenoemde kenniscentrum bevorderd? Wordt Europese regelgeving uitgevoerd en gehandhaafd?

Invloed op Europa

De lokale overheden merken steeds meer de invloed van de groeiende EU-regelgeving. De algemene reactie van de lokale overheden op deze ontwikkelingen is, dat zij als

uitvoerders van EU-regelgeving ook een rol willen spelen in de totstandkoming van het EU-beleid waarvan zij de gevolgen ondervinden. Dat speelt des te sterker voor die lokale overheden die bevoegdheden hebben die in andere lidstaten op nationaal niveau worden uitgeoefend.

Het streven naar een grotere rol van de lokale overheden in de EU heeft verschillende resultaten en gevolgen gehad.

Het Comité van de Regio's

In 1994 is een nieuwe formele weg tot stand gekomen, waarlangs gemeenten Europees beleid kunnen beïnvloeden: het Comité van de Regio's. Dit orgaan van de EU heeft een verdragsrechtelijke basis gekregen in het Verdrag van Maastricht in 1992. Het Comité telt 222 leden. Nederland heeft 12 leden in het Comité, waarvan zes van het provinciale en zes van het gemeentelijke niveau. VNG en IPO dragen de leden voor benoeming voor aan de minister van Binnenlandse Zaken. Het Comité heeft slechts een adviserende bevoegdheid. Het Comité van de Regio's en diens adviezen lijken tot op heden geen grote invloed te hebben verworven in de Europese Unie³. Volgens de VNG⁴ is door de komst van het Comité de aandacht voor lokale overheden op Europees niveau wel groter geworden.

Eén van de problemen van het Comité is dat de lokale overheden zoals zij vertegenwoordigd zijn in het Comité te verscheiden zijn wat betreft structuren, bevoegdheden, bestuurlijk gewicht en belangen. Alle lidstaten kennen gemeenten⁵, maar tussen gemeenten en het nationale niveau zitten één of twee lagen die in alle landen weer anders zijn gestructureerd (provincies, regio's, departementen, graafschappen, deelstaten, districten en gewesten).

Een ander probleem waar de Raad voor het Openbaar Bestuur (Rob)⁶, maar ook Nederlandse delegatieleden⁷ op wijzen is sterke politisering van het Comité. Niet de lokale inhoudelijke inbreng, maar de politieke kleur voert de boventoon.

De AIV adviseert om het Comité in staat te stellen zijn verdragsmatig vastgelegde taken als *adviesorgaan* te versterken⁸, maar wijst er wel fijntjes op dat niet alle lokale overheden in het Comité democratisch gekozen en gelegitimeerd zijn.

Het Comité is duidelijk nog in een ontwikkelfase. Er is discussie over de bevoegdheden. Ben Hoetjes, hoogleraar Regionaal Bestuur in interregionaal perspectief stelde onlangs voor om het Comité verder de institutionaliseren en er een soort Derde Kamer van het Europees Parlement van te maken.⁹ Dat idee wordt – in hetzelfde artikel in *BB* – zelfs door de voorzitter van de Nederlandse delegatie van het Comité, Fons Hertog afgevoerd.

Goed functionerende EU-instellingen en een transparan-

te en efficiënt opererende besluitvorming zijn van groot belang voor een goed functioneren van de Europese Unie. Een verder geïnstitutionaliseerde rol van de zo diverse lokale overheden zou deze besluitvorming kunnen vertragen en belemmeren. Juist met de uitbreiding van de EU met nieuwe lidstaten bestaat grote behoefte aan verbetering en vereenvoudiging van de besluitvorming, aan een grotere slagvaardigheid van besluitvorming en uitvoering. Juist bestuurlijk sterke, effectieve nationale staten zijn onmisbaar voor een goede voortgang van de Europese integratie. Een mogelijke verbrekking of uitholling van die staten is niet in het belang van een werkbare Europese Unie.

Bloeiende lobby

De lobby bij de Europese instellingen heeft een grote vlucht genomen. Ook de Vereniging van Nederlandse Gemeenten heeft sinds 1994 een 'contact-functionaris' in Brussel. Onlangs is daar een tweede aan toegevoegd. In navolging van bedrijfsleven en belangenorganisaties – die daar al veel eerder mee waren begonnen – hebben ook gemeenten en provincies manieren gevonden om in te breken in de beleidscyclus van de EU, namelijk via informele kanalen. De Europese Commissie is de meest effectieve en toegankelijke ingang, maar ook het Europese Parlement wordt bestookt door lobbyisten. Dit is allemaal wel begrijpelijk, maar niet erg democratisch en transparant.

De nationale overheid

Mede door adviezen zoals die van de AIV is er een toegenomen aandacht voor en versterking van de lijn via de nationale overheid. In Nederland zijn in de afgelopen jaren bij de nationale besluitvorming provincies en gemeenten meer betrokken bij die terreinen waarop EU-regelgeving tot stand wordt gebracht die voor hen van belang zijn. Gemeenten en provincies zouden zich voornamelijk moeten concentreren op de versterking van hun interne positie in het nationale krachtenspel.

Is de weg via de nationale overheid niet de lijn die de oprichters van de EU altijd voor ogen heeft gestaan? Europees beleid als uitkomst van internationale onderhandelingen geeft de nationale overheden de rol van beleidsmaker. Meer inspraak van de lokale overheden is gewenst in de formatieve fase van de nationale besluitvorming, vooral op die beleidsterreinen waarop besluiten van invloed op die lokale overheden en hun werk zijn. Hun kennis en expertise zullen bijdragen tot een kwalitatief beter beleid, ook met het oog op de haalbaarheid van de uitvoering ervan.

Zoals gezegd is er in de afgelopen jaren al een goede tendens zichtbaar. Het Rijk is zich bewust van het belang van een goede input en probeert de relatie met de andere overheden op dit punt te verbeteren. Uitvloeisel daarvan is onder meer het sinds enige tijd bestaande formeel overleg tussen VNG, IPO, het Ministerie van

Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties en het Ministerie van Buitenlandse Zaken, waarin Europese zaken worden besproken die van belang zijn voor de lokale overheden. Mede als gevolg van het advies van de AIV mogen sinds enkele weken vertegenwoordigers van provincies en gemeenten zelfs structureel deelnemen aan de ambtelijke overlegstructuur ter voorbereiding van een nationaal standpunt over EU-regelgeving¹⁰ wanneer deze gevolgen heeft voor provincie en/of gemeente. Ook zouden zij structureel deel uit moeten maken van de staf van de Permanente Vertegenwoordiging van Nederland – zeg maar de Nederlandse ambassade - in Brussel. Dan lopen de formele lijnen correct, namelijk via de nationale overheid. Dat kan bij wijze van spreken de ‘contact-functionaris’ van de VNG de (werk)plek krijgen waar hij of zij thuis hoort.

Toekomst

Subsidiariteit

Het beginsel van subsidiariteit werd in het Verdrag van Rome reeds geformuleerd, maar werd pas formeel vormgegeven in het Verdrag van Maastricht (februari 1992). Het beginsel houdt volgens dat laatste Verdrag in dat op gebieden die niet onder haar exclusieve bevoegdheid vallen, de Gemeenschap slechts optreedt indien en voor zover de doelstellingen van het overwogen optreden niet voldoende door de lidstaten kunnen worden verwezenlijkt en derhalve vanwege de omvang of de gevolgen van het overwogen optreden beter door de Gemeenschap kunnen worden verwezenlijkt. Volgens een officiële publicatie van de Europese Unie¹¹ kan het subsidiariteitsbeginsel “ook worden gebruikt in verband met de betrekkingen tussen de nationale en regionale overheid, of tussen de regionale overheid en de Gemeenschap.” Officieel heeft het echter allen betrekking op de samenwerking tussen de Europese instellingen en de lidstaten. Het beginsel van subsidiariteit werkt in de praktijk niet of niet goed, mede omdat er geen eenduidige interpretatie van de toepassing van dit beginsel is. Dat neemt niet weg dat de EU er op gericht zou moeten zijn om de uitvoering van beleid te laten plaatsvinden op een zo laag mogelijk bestuursniveau, oftewel zo dicht mogelijk bij de burger. Dat is de ChristenUnie uit het hart gegrepen. Goed bestuur, dichtbij de burger.

tatie van de toepassing van dit beginsel is. Dat neemt niet weg dat de EU er op gericht zou moeten zijn om de uitvoering van beleid te laten plaatsvinden op een zo laag mogelijk bestuursniveau, oftewel zo dicht mogelijk bij de burger. Dat is de ChristenUnie uit het hart gegrepen. Goed bestuur, dichtbij de burger.

Uitbreiding en stedenbanden

Met het Verdrag van Nice is definitief het proces in gang gezet om op niet al te lange termijn zes tot tien nieuwe lidstaten toe te laten tot de Europese Unie. Het aardige is dat Nederlandse gemeenten op dit vlak ook hun steentje kunnen bijdragen en invloed kunnen hebben op het toekomstige Europa. Veel gemeenten hebben stedenbanden met steden in één van de toekomstige lidstaten. In het verleden richtten die banden zich vaak op culturele uitwisselingen, maar nu liggen er ook kansen en verantwoordelijkheden om kennis en kunde over te dragen. Zo kan geholpen worden bij het opzetten van allerlei projecten of het in kaart brengen van problemen (sociaal of bijvoorbeeld bestuurlijk).

Tot slot

In de bezinning die we als ChristenUnie en als wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie willen houden over Europa willen we ook de gemeenten en provincies meenemen. Het is goed om in de gaten te houden welke invloed zij ondervinden van Europa en welke mogelijkheden zij hebben om op hun beurt invloed uit te oefenen op Europa.

Bronnen:

- *Een gelaagd Europa. De verhouding tussen de Europese Unie en subnationale overheden*, Adviesraad Internationale Vraagstukken, Den Haag, april 2001.
- *Europa gelokaliseerd*, Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Den Haag 2001.
- *Wijken of herijken: nationaal bestuur en recht onder Europese invloed*, Raad voor het openbaar bestuur, Den Haag 1998.
- *Introductie van het Comité van de Regio's*, officiële publicatie van de Europese Unie (zie rubriek WebWijzer voor internet-adres van het Comité).

1 Gebaseerd op *Europa gelokaliseerd*, par. 1.1 en 6.3.

2 Het kabinet bereidt een standpunt voor om daar verandering in te brengen. De algemene verwachting is dat er een verhaalsrecht komt en een aanwijzingsbevoegdheid. Het rijk kan dan o.a Europese boetes en andere sancties dan verhalen op de ‘fraudeur’. (Gebaseerd op *Binnenlands Bestuur*, 9-2-2001, p. 19: Rijk wil naleving Europese regels afdwingen.)

3 Dit concluderen zowel de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) als ook Nederlandse leden van dat Comité zelf (in: *Het Comité van de Regio's: daadkrachtig of overbodig?*, in: *Provincies.nl*, oktober 2001, p. 16-17. Dit artikel in *Provincies.nl* was een reactie op het advies van de AIV).

4 *Europa gelokaliseerd*, p. 30.

5 Hoewel: de bevoegdheden en ook de grootte van die gemeenten lopen zeer uiteen. Nederland kent na jaren van herindelingen intussen nog maar een kleine 550 gemeenten. Zweden (11 x de oppervlakte van Nederland) kent er slechts ruim 300. Frankrijk is het andere extreem: bijna 36.550 gemeenten (66 x zo veel gemeenten als in Nederland bij 13 x de oppervlakte van Nederland).

6 *Wijken of herijken*, p. 36.

7 Bijvoorbeeld Lambert van Nistelrooij, gedeputeerd Noord-Brabant, in: *Provincies.nl*, oktober 2001, p.17.

8 *Een gelaagd Europa*, p.40 (cursivering FJP)

9 In: *Binnenlands Bestuur*, 9-2-2001, p. 14.

10 Het BNC, de commissie Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen. Hierin zit van elk ministerie één ambtenaar. Na het BNC gaan de voorstellen naar het CoCO, het Coördinatie Commissie op hoger ambtelijk niveau onder voorzitterschap van staatssecretaris voor Europese Zaken Dick Benschop. Daarna gaan voorstellen naar de ministerraad. Daarna naar de Tweede Kamer en naar de Nederlandse Permanente Vertegenwoordiging in Brussel die dan het Nederlandse standpunt kan inbrengen in het besluitvormingsproces.

11 *Europa .. vragen en antwoorden. Hoe werkt de Europese Unie?*, Tweede editie, Brussel / Luxemburg 1998, p.21.

Calvinisme en politiek

Door de redactie

Wat men ook mag zeggen van calvinisten, aan historische belangstelling voor hun bijdrage aan de Nederlandse samenleving ontbreekt het in elk geval niet. Het afgelopen jaar was zelfs bijzonder vruchtbaar op dit punt: bovengemelde boeken zijn goed voor 1750 bladzijden, voornamelijk gewijd aan de geschiedenis van de ARP.

De ARP was goed voor twee proefschriften en een standaardwerk (waar lang naar was uitgekeken). Daarnaast was er aandacht voor het kabinet-Kuyper, dat honderd jaar geleden aantrad en verscheen van de hand van VU-hoogleraar G.J. Schutte een boek over het calvinistisch Nederland. We willen deze boeken hier introduceren en er enkele opmerkingen bij maken.

G.J. Schutte, Het calvinistische Nederland. Mythe en werkelijkheid (Verloren, Hilversum 2000), 254 blz., f 49,- of € 22,50

De bundel Het calvinistisch Nederland bevat een tiental artikelen en bijdragen die Schutte in de loop der jaren schreef. De titel van het boek is ontleend aan de oratie die hij in 1987 hield bij de aanvaarding van zijn hoogleraarschap in de geschiedenis van het Nederlands protestantisme. In die oratie probeerde Schutte enerzijds de karikaturen die gemaakt zijn van 'het' calvinisme te ontmaskeren. Schutte meent dat men zich te gemakkelijk van het calvinisme en haar bijdrage aan de Nederlandse cultuur afmaakt door haar

als 'zondebok' aan te merken. Hij toont zich juist geïnteresseerd in de doorwerking op 'alle terreinen des levens'. Het vervolg van de bundel stelt daarin niet teleur. Er zijn bijdragen over de Afscheiding, de christelijke staatsvisie (het veelgeciteerde artikel 'De eere Gods in de moderne staat'), het Christelijk-Sociaal Congres van 1891 en de sociale inzet van de antirevolutionaire politiek en, natuurlijk, het optreden van Abraham Kuyper. De bundel is daarmee divers, maar alle bijdragen zijn goed gedocumenteerd en zeer lezenswaard.

Rienk Janssens, De opbouw van de Antirevolutionaire Partij, 1850-1888 (Verloren, Hilversum 2001), 411 blz., f 66,- of € 29,95

In februari 2001 promoveerde Rienk Janssens, oud-directeur van de Groen van Prinsterer Stichting van het GPV, op een proefschrift over de partij-organisatie van de ARP in de jaren 1850-1888. De antirevolutionairen staan bekend om hun sterke organisatie. Toen de ARP in 1879 door Abraham Kuyper werd opgericht was dit de eerste politieke partij van Nederland. Aan dit moment gingen jaren vooraf waarin, sinds de grondwetswijziging van 1848, tal van lokale antirevolutionaire kiesverenigingen actief waren. Soms verdwenen deze kiesverenigingen weer en sloten antirevolutionairen zich aan bij de conservatieve kiesverenigingen. Groen van Prinsterer was wel algemeen erkend als politiek leider, maar was geen organisator. Vaak werd de wens uitgesproken te komen tot een landelijk partij-apparaat, maar het duurde tot 1879 voordat het zover kwam. Rienk Janssens heeft de

wisselwerking tussen lokale initiatieven en landelijke initiatieven onderzocht. Hij deed dat door de ontwikkelingen in een vijftal plaatsen nauwkeurig te beschrijven: Amersfoort, Groningen, Gouda, Goes en Sneek. Een boeiend beeld van ijverige en gelovige 'kleine luyden' rijst hieruit op. Deze kiesverenigingen behoorden met andere vanaf april 1879 tot een landelijke partij-organisatie. De centrale aansturing wierp, want sinds 1879 won de ARP bij ieder verkiezing zetels. In 1888 leidde dat ertoe dat de partij samen met de katholieken het regeringskasteel konden binnenmarcheren. Rienk Janssens heeft dit moment als eindpunt genomen van zijn boek. Deze dissertatie werpt licht op aspecten van de ARP die we nog niet kenden: het lokale vlak. Het is inspirerend te zien hoeveel mensen op dit 'grassroot-level' zich hebben ingezet voor christelijke politiek.

George Harinck, Roel Kuiper, Peter Bak, De Antirevolutionaire partij, 1829-1980 (Verloren, Hilversum 2001), 384 blz., f 55,- of € 25,-

Nieuwe inzichten in de geschiedenis van de ARP keren ook ruimschoots terug in het als standaardwerk gepresenteerde De Antirevolutionaire Partij, 1829-1980. Dit boek is een initiatief van de Vereniging van Christen-Historici die een aantal jaren gelden besloot de schouders te zetten onder dit grote project: een integrale geschiedschrijving van de ARP, zoals ook de CHU en de KVP die al hadden. De Antirevolutionaire Partij beschrijft het ontstaan van de ARP vanaf het moment waarop Groen van Prinsterer begon met zijn publicitaire arbeid in 1829. In het boek komt de ontwikkeling van het politieke denken, de groei van de partijorganisatie, de partijcultuur, het regeringsoptreden, interne crises en de relatie met andere partijen aan bod. Het boek eindigt wanneer de ARP officieel opgaat in het CDA. Interessant is ook dat aandacht

is besteed aan het ontstaan van de CHU, GPV en RPF, allen te beschouwen als directe afsplitsing van de ARP. Maar ook de SGP, die in 1918 als alternatief voor de ARP werd opgericht, wordt beschreven. De laatste decennia van het zelfstandig bestaan van de ARP waren in zekere zin adembenemend. Onder de invloed van ontwikkelingen in de kerken en in de samenleving werd de ARP een 'evangelische' partij met een roerige linkervleugel. Toch bleven veel antirevolutionairen hechten aan beginselpolitiek en een duidelijke partijgrondslag. De geschiedenis van de fusie met CHU en KVP laat zien dat de antirevolutionairen op beide fronten het pleit verloren. Het CDA werd de brede volkspartij, die de katholieken zich graag wensten en pogingen een stevige bijbelse grondslag te verkrijgen bleven halverwege steken. Erg overtuigend klonk

het volgens de auteurs niet toen de laatste partijvoorzitter Hans de Boer tijdens de opheffingsvergadering van de ARP op 27 september 1980 constateerde dat de antirevolutionairen 'blijmoedig' het CDA binnengingen. Mede naar aanleiding van dit boek organiseerde het Friesch Dagblad in september j.l. een serie artikelen over 'heimwee' naar de ARP. Het bleek dat verscheidene auteurs daar inderdaad over mee wisten te praten.

J.P. Stoop, 'Om het volvoeren van een christelijke staatkunde'. De Anti-Revolutionaire Partij in het Interbellum (Verloren, Hilversum 2001), 362 blz., f 66 of € 29,95

Tot de auteurs van dit standaardwerk behoort ook J.P. Stoop. Kort na de presentatie van de integrale ARP-geschiedschrijving promoveerde hij op zijn eigen thema: de ARP in het Interbellum. Dat zijn de jaren tussen de twee wereldoorlogen, de jaren van Colijn, de antirevolutionair die verscheidene keren premier was in de jaren dertig. Het boek is gebaseerd op uitgebreid onderzoek naar interne ontwikkelingen: interne discussies, spanningen tussen vooraanstaande figuren, verkiezingsuitslagen (landelijk en provinciaal), etc. Het gaat er Stoop om in dit boek het beeld van de ARP als een conservatieve en behoudzuchtige partij te nuanceren. Daarin is hij ruimschoots geslaagd. Het denken van de ARP op sociaal gebied en ook op zedelijk gebied was wel degelijk in beweging. Het vaak mis verstane woord van Colijn (met het oog op de internationale situatie) aan de Nederlandse natie 'Gaat u maar rustig slapen', werd door de antirevolutionairen zelf op geen enkele wijze beantwoord. Naast de boeken van Puchinger over Colijn en het einde van de coalitie biedt dit boek een waardevolle aanvulling van ons beeld van de ARP in de jaren twintig en dertig.

D.Th. Kuiper, G.J. Schutte, Het kabinet Kuyper 1901-1905 (Meinema, Zoetermeer 2001), 323 blz., + f 45,- of € 20,-

Tenslotte staan we stil bij een boek over het kabinet dat in de zomer van 1901 onder leiding van Abraham Kuyper aantrad. Na het coalitie-kabinet van Mackay (1888-1891) was dit het tweede coalitie-kabinet onder leiding van een antirevolutionaire premier. Ditmaal stond Abraham de Geweldige, na een carrière als predikant, theoloog, partijvoorzitter en journalist, zelf aan het roer. Deze bundel, waaraan wederom een groep – en deels dezelfde – historici heeft meegewerkt, belicht de formatie van het kabinet en vervolgens de verschillende beleidsterreinen waarop dit kabinet actief was: buitenlandse politiek, onderwijs, de sociale kwestie. Gehinderd werd dit kabinet door een aantal moeilijke problemen: de ziekte van Koningin Wilhelmina, de spoorwegstaking en de Russisch-Japanse oorlog. De auteurs concluderen dat dit kabinet niettemin meer heeft bereikt en meer in gang heeft gezet, dan tot dusver vaak was aangenomen. Het verklaart ook de diepe teleurstelling van Kuyper toen hij in 1905 niet meer herkozen werd. Er zijn verschillende premiers die een volgende termijn begeerden om hun klus af te maken. Kuyper is deze tweede termijn niet gegund. Zijn regeringsperiode vertegenwoordigt niettemin een markante periode in de Nederlandse politiek.

Kerk: leef zichtbaar het Evangelie uit!

Door René van Loon, hervormd missionair predikant in Capelle aan den IJssel en bestuurslid van de Evangelische Alliantie

*Op 31 oktober werd in Amersfoort het boek **Dienstbare samenleving** van Roel Kuiper gepresenteerd. 31 oktober: Hervormingsdag. Dat is eigenlijk het feest van de herontdekte genade. Een mens wordt 'om niet', gratis, gerechtvaardigd, door het geloof in Jezus Christus. God komt deze wereld niet veroordelend tegemoet, maar liefhebbend, uitnodigend. Hoe zou dat bijbelse kernbesef ons staan als christenen in de samenleving kunnen stempelen?*

Die vraag ging me erg bezighouden, toen ik de genoemde studie las. In dit uitstekende boek ligt namelijk de nadruk op verantwoordelijkheid. Maar hoe komen mensen ertoe om verantwoordelijkheid op zich te nemen? Anders gezegd: hoe komen mensen tot 'goede werken'? Het antwoord van de Reformatie, in navolging van Paulus is: 'Mensen komen tot goede werken uit dankbaarheid voor de genade'. Dat geldt op vele terreinen van het leven. Hoe leren mensen vertrouwen? Doordat ze zelfs als baby al een 'basic trust' hebben opgebouwd. Hoe leren mensen liefde? Door eerst zelf geliefd te zijn. Hoe leren mensen eerlijkheid? Door eerst zelf eerlijk behandeld te zijn.

In het publieke domein zijn essentiële christelijke waarden die voorheen vanzelfsprekend waren, dat nu niet meer. Het gaat dan om solidariteit, dienstbaarheid, trouw, enzovoorts. Mensen komen er pas toe deze waarden te praktiseren, als ze eerst zelf op deze manier, verrassend zijn benaderd door anderen. Dat kan gebeuren door christenen persoonlijk, of door christenen in het verband van allerlei organisaties.

Mijns inziens mag ook de kerk als instituut niet ontbreken in de publieke ruimte. Kerken hebben soms de neiging om de particuliere sfeer op te zoeken en te koesteren, en tegelijk de overheid te verwijten dat men kerken beschouwt als particuliere verenigingen. Dat is geen consequente houding. Het gaat erom, het Evangelie van

genade zichtbaar te maken. Als mensen genade ervaren, kan er heel wat groeien in de sfeer van verantwoordelijkheid. Een kerk die zich inzet in de publieke ruimte, kan op een missionaire manier laten zien wat genade is. Zo is ze een levend voorbeeld van de manier, waarop waarden kunnen functioneren in het samenleven van mensen. Ze dient daarmee tegelijkertijd de integratie in de gemeenschap.

Een voorbeeld: in de eerste eeuwen hebben christenen enorme indruk gemaakt door in steden waar de pest uitbrak de zieken te verzorgen. Terwijl de meerderheid de stad ontvluchtte, gingen zij van huis tot huis om liefdevol de patiënten te verplegen. Velen zijn door dat optreden christen geworden.

In onze tijd is juist de zorgsector een problematische sector. Daarom is het nú de tijd voor kerken en christelijke organisaties om trendsettend hulp te verlenen aan ouderen, zieken, stervenden, gehandicapten, verslaafden en vluchtelingen. Ook komt het aan op presentie van de kerk in het dorp of in de stadswijk. Velen klagen dat de kerk niet gezien wordt, maar de vraag is: laat de kerk zich ook zien? Schuift de kerk aan bij wijkoverlegplatforms en andere overlegstructuren waar mensen nadenken over hun dorp of stadswijk? Er is veel openheid voor!

Ligt er een relatie tussen dit publieke optreden van de kerk en de christelijke politiek? Ik denk het wel. Christelijke politiek kan niet alleen terugvallen op het verleden, om aan te tonen dat christelijke waarden zegenrijk zijn voor het publieke domein. Christelijke politiek heeft voortdurend hedendaagse positieve voorbeelden nodig, die dat op een inspirerende manier laten zien. Het accent moet niet alleen liggen op de 'waarden die waren' maar ook op de 'wortels die worden'. In iedere tijd bloeien uit de wortels van het Evangelie van genade nieuwe planten op met nieuwe vruchten. Laten we bidden of God Zelf die wasdom wil geven.

Het wereldwijde web van met elkaar verbonden computers, het internet, is in de laatste paar jaar enorm gegroeid. Steeds meer informatie aan de ene kant en steeds meer gebruikers aan de andere kant. Met deze rubriek willen wij de lezers helpen de weg te vinden op de digitale snelweg en zo het web wijzer te gebruiken.

Door Erik van Dijk

Europa

Wilt u meer weten over de Europese Unie en de uitbreiding daarvan? Ga dan naar het Europa-portaal, de site van het projectteam Voorlichting Europese Samenwerking & Uitbreiding van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Daar staan bijvoorbeeld handige kaartjes en overzichten. Je kan er stemmen, je opgeven voor een nieuwsbrief, de Europa-agenda volgen, zoeken naar internet-verwijzingen voor de juiste informatie, etc.
<http://www.europaportaal.nl>

Verschillende sites besteden aandacht aan de komst van onze nieuwe munt.

Bij het Algemeen Dagblad hebben ze de promotiefilm op de site staan. In het filmpje zie je verschillende bekende Europese plaatsen voorbij komen en uiteindelijk de Euro. Het filmpje wordt afgespeeld in RealPlayer.
<http://www.ad.nl/static/extra/euromoney.rm>

Eurocalculator.nl helpt bij het omrekenen van gulden naar Euro
<http://www.eurocalculator.nl/>

Hier kunnen de Eurobiljetten en munten alvast bekeken worden
<http://www.euro.ecb.int/nl/section.html>

Belangrijkste informatiebron voor Europa: De Europese Unie online
http://europa.eu.int/index_nl.htm

Eur-Lex, voorstellen voor wetgeving, recente jurisprudentie, geldende gemeenschapswetgeving, verdragsteksten en recente officiële publicatiebladen
<http://europa.eu.int/eur-lex/nl/index.html>
bijvoorbeeld: Europese Verdragen in:
<http://europa.eu.int/eur-lex/nl/treaties/index.html>

PRELEX, alle voorstellen van de Commissie zolang ze in het onderhandelingsproces zijn (totdat ze worden goedgekeurd of ingetrokken)(dit is dus de Europese wetgeving die in de pijplijn zit)
<http://europa.eu.int/prelex/apcnet.cfm?CL=n1>

Vroegere Verdragen
<http://europa.eu.int/abc/obj/treaties/nl/nltoc.htm>

Europese Commissie
http://europa.eu.int/comm/dgs_nl.htm_nl.htm

What's NEW? (alleen beschikbaar in het Engels)
<http://europa.eu.int/geninfo/whatsnew.htm>

Alles over Europese subsidies
http://europa.eu.int/comm/secretariat_general/sgc/info_subv/index_en.htm

Comité van de Regio's
Voor een mooie introductie: <http://www.cor.eu.int>
Meteen terzake komen:
http://www.cor.eu.int/corz_nl.htm

Het Europees Parlement

http://www.europarl.eu.int/home/default_nl.htm
Voor het vinden van gegevens over onze eigen Eurofractie-leden (EDD onder Nederlandse vlag) of over bijvoorbeeld mev. Eija-Riitta Korhola (PPE-ED onder Finse vlag): klik op 'Leden van het Europees Parlement'.

Mevr. Korhola heeft overigens ook een eigen website:
<http://www.korhola.com/english/indexenglish.htm>

De Eurofractie heeft ook een eigen site:
<http://www.eurofractie.nl>

Allerlei

Time to Turn, een initiatief van een aantal christelijke organisaties waaronder de Evangelische Alliantie en bedoeld om christenen te bewegen tot een meer duurzame levensstijl, heeft een eigen website in gebruik genomen.
www.timetoturn.nl

Op zaterdag 22 september is 'Een oproep aan alle burgers in Nederland' verschenen in alle landelijke kranten. De initiatiefnemers, de NCDO en het GOM (Cordaid, Foster Parents Plan, Hivos, ICCO en Novib) willen zo een platform vormen voor menings- en coalitievorming van organisaties en individuen.
<http://www.civilcoalition.nl>

Interessante links te melden?

Email ze naar denkwijzer@christenunie.nl !
De links op deze pagina zijn ook te vinden op <http://wi.christenunie.nl>

Inhoudsopgave

De Europese dilemma's van de ChristenUnie	
<i>ThemaStudie door dr. R. Kuiper en mr. drs. B. Anker</i>	4
Christen-politici over Europese integratie	
<i>ThemaInterview met een Finse en Nederlandse parlementariër</i>	8
Het partijpolitieke landschap na de uitbreiding	
<i>ThemaStudie door drs. G.J. Visser-Westland</i>	12
De positie van de Raad na de uitbreiding	
<i>ThemaStudie door mr. drs. M.L. Schouten</i>	15
Vaderlandsliefde ten dienste van de gerechtigheid	
<i>Bijbelstudie door drs. J. M. Mudde, predikant in Enschede</i>	17
Van isolationisme naar 'Bush-doctrine'	
<i>ThemaStudie door mr. drs. B. Anker</i>	18
Hoe rechtvaardig is een afgeslankte Unie?	
<i>ThemaStudie door ir. M.K. Knevel</i>	20
Politiek met een vaderland	
<i>Speciale Studie door dr. A.J. Verbrugh</i>	22
Onderwijsachterstanden, uw gemeente een zorg?	
<i>Lokaliteiten door Corine Dijkstra</i>	30
Van duaal naar duel?	
<i>Column DenkKader door burgemeester Groen van Bunschoten</i>	31
Lokaal Europa	
<i>Studie lokale overheid door drs. F.J.P. van Dijk</i>	32
Calvinisme en politiek	
<i>BoekenWijzer</i>	36
Kerk: leef zichtbaar het Evangelie uit!	
<i>Column Accent door drs. R. van Loon, predikant in Capelle aan den IJssel en bestuurslid Evangelische Alliantie</i>	38
WebWijzer	39